

Ured za demokratske institucije i ljudska prava

BOSNA I HERCEGOVINA

OPĆI IZBORI
12. listopada 2014.

Izborna promatračka misija OESS/ODIHR
Završno izvješće

Warszawa
7. siječanj 2015.

SADRŽAJ

I. REZIME	1
II. UVOD I ZAHVALE	3
III. POLITIČKA POZADINA	3
IV. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV	4
A. PRAVNI OKVIR	4
B. IZBORNI SUSTAV	6
V. IZBORNA ADMINISTRACIJA	7
VI. UPIS BIRAČA	9
VII. OVJERA KANDIDATA	11
VIII. IZBORNA KAMPANJA	12
IX. FINANCIRANJE KAMPANJE	13
X. MEDIJI	14
A. OPĆI PREGLED.....	14
B. PRAVNI OKVIR	15
C. REZULTATI MONITORINGA MEDIJA.....	16
XI. PRIGOVORI I ŽALBE	17
XII. PROMATRANJE IZBORA	19
XIII. DAN IZBORA	19
A. OTVARANJE I GLASOVANJE	20
B. BROJANJE	21
C. PRIGOVORI I ŽALBE NA DAN IZBORA	21
D. IZRADA I OBJAVLJIVANJE ZBIRNIH REZULTATA	22
XIV. PREPORUKE	23
A. PRIORITETNE PREPORUKE	23
B. OSTALE PREPORUKE.....	24
ANEKS I: KONAČNI REZULTATI	27
ANEKS II: SPISAK PROMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNOJ PROMATRAČKOJ MISIJI	31
O OESS/ODIHR-U	37

BOSNA I HERCEGOVINA
OPĆI IZBORI
12. listopada 2014.

Završno izvješće Izborne promatračke misije OESS/ODIHR¹

I. REZIME

Nakon poziva Središnjeg izbornog povjerenstva (SIP) Bosne i Hercegovine (BiH), Ured OESS-a za demokratske institucije i ljudska prava (OESS/ODIHR) je rasporedio Izbornu promatračku misiju za opće izbore 12. listopada. OESS/ODIHR je procijenio sukladnost izbornog procesa sa obvezama prema OESS-u, drugim međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore te sa domaćim zakonodavstvom. Za dan izbora je Izborna promatračka misija OESS/ODIHR udružila napore sa izaslanstvima Parlamentarne skupštine OESS-a i Parlamentarne skupštine Vijeća Europe da bi formirali Međunarodnu izbornu promatračku misiju.

Kao što je odraženo u Izjavi o preliminarnim nalazima i zaključcima od 13. listopada 2014. godine, izbori su održani u konkurentskom okruženju u kojem su kandidati mogli provoditi kampanje slobodno, a temeljne slobode izražavanja, udruživanja i okupljanja su poštovane. Iako su izbori provedeni učinkovito, rasprostranjeni vjerodostojni navodi o slučajevima manipulacija izbornih kandidata sastavom biračkih odbora smanjili su povjerenje aktera u integritet procesa. Usto, nedostatak zajedničke vizije o budućnosti zemlje i suradnje između tri konstitutivna naroda nastavlja kočiti reforme neophodne da se u potpunosti osiguraju demokratski izbori. Rastuće nepovjerenje građana u funkcioniranje demokratskih institucija dovodi stabilnost u opasnost.

Građani BiH su glasovali za šest odvojenih razina u okviru kompleksnog institucionalnog poretka unutar države podijeljene na dva entiteta: Federacija BiH (FBiH) i Republika Srpska (RS). Na državnoj razini, građani su glasovali za Predsjedništvo BiH i Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH (ZD BiH). Na entitetskoj razini su građani glasovali za Zastupnički dom FBiH, predsjednika i potpredsjednike RS, i Narodnu skupštinu RS. Međuetničke podjele ostaju odlučujući faktori u političkim raspravama u zemlji.

Pravni okvir je općenito dovoljan za provedbu demokratskih izbora. Nedavnim izmjenama i dopunama zakona su ispoštovane neke ranije preporuke OESS/ODIHR-a, uključujući i povećanje kvote zastupljenosti spolova na 40% i u izornoj administraciji i na kandidacijskim listama. Međutim, nedostatak političke volje da se odmakne od Općeg okvirnog sporazuma za mir iz 1995. godine (Dejtonski mirovni sporazum) znači da važni i dugotrajni nedostaci ostaju. Konkretno, ograničenja prava kandidiranja i glasovanja utemeljena na etničkoj pripadnosti suprotna su obvezama prema OESS-u i standardima Vijeća Europe. Nažalost, ovo su drugi izbori koji se održavaju uz kršenje presude Europskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić-Finci.

Broj glasova potreban kandidatu da bude izabran znatno varira u svakoj izornoj jedinici, čime se narušava načelo jednakosti glasa. Zakonski uvjet da se redovno preispituju granice izbornih jedinica i raspodjela mandata nije ispunjen.

SIP je općenito proveo izbore učinkovito i uživao je povjerenje među većinom izbornih aktera. Sjednice SIP-a su bile otvorene za akreditirane promatrače i medije, dok je većina općinskih izbornih povjerenstava (OIP) održavala neformalne sastanke. Brojni su navodni slučajevi angažiranja izbornih kandidata u trgovini mjestima u biračkim odborima da bi dobili veću zastupljenost u oblastima od

¹ Engleska verzija ovog izvješća je jedini zvanični dokument. Nezvanični prijevodi su dani na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku.

posebnog interesa. Ovo je rezultiralo političkom neravnotežom u biračkim odborima i smanjilo povjerenje u njihovu sposobnost da provedu izbore bez neregularnosti.

Sve skupa, pouzdanost u točnost Središnjeg biračkog spiska je postojala. Broj birača koji su ispunjavali uvjete za ove izbore je bio 3.278.908. Po prvi put, birači u Brčko Distriktu morali su odabrati državljanstvo jednog od dva entiteta da bi mogli glasovati. Usprkos nastojanjima da se birači u Distriktu informiraju o tome, neki nisu bili voljni izjasniti se za entitetsko državljanstvo. Vlasti su mogle više nastojati da obavijeste birače o uvjetima za utvrđivanje identiteta birača i da evidentiraju interno raseljene osobe. Nekoliko sugovornika Izborne promatračke misije OEES/ODIHR je također izrazilo zabrinutost za integritet glasovanja poštom.

U općenito sveobuhvatnom procesu, SIP je ovjerio 51 političku stranku, 14 koalicija i 15 neovisnih kandidata za takmičenje na državnim i entitetskim izborima. Za izbore za Predsjedništvo BiH je ovjereno 17 kandidata od kojih je bila samo jedna žena. Za izbor predsjednika i potpredsjednika RS je ovjereno 19 kandidata od kojih su bile dvije žene. Novi uvjet o zastupljenosti spolova od 40% je poštovan na kandidacijskim listama, pri čemu su žene dobile 19% mjesta u državnom i entitetskim zakonodavnim tijelima. Odredbe o povratku pristojbe za ovjeru su pretjerane i glase suprotno dobroj praksi.

Svi izborni kandidati su mogli provoditi kampanju bez smetnji, a slobode udruživanja i okupljanja su bile poštovane. Političke stranke su usmjerile svoje poruke prema svojim etničkim zajednicama. Iako su kandidati prenosili promotivne poruke o potrebi društveno-ekonomskih reformi, stvaranju radnih mjesta, borbi protiv korupcije i europskim i euroatlantskim integracijama, njihove kampanje su uglavnom imale negativan ton uz okrivljivanje protivnika za nedostatak napretka. Korištenje zapaljive retorike je primijećeno u zadnjem tjednu kampanje, uključujući i u društvenim medijima i televizijskim debatama.

Regulativni sustav financiranja kampanje nije adekvatan da bi osigurao transparentnost, integritet i odgovornost procesa, a većina ranijih preporuka OEES/ODIHR-a i Skupine država Vijeća Europe za borbu protiv korupcije (GRECO) ostaju neriješene. Usto, nedostatak privremenih financijskih izvješća i dugačak proces njihove revizije sprječava djelotvornost postojećih propisa i ostavlja prekršaje neriješenima.

Iako raznoliko, medijsko okruženje je segmentirano po etničkoj liniji. Emiteri su se pridržavali zakonske obveze da izbornim kandidatima omoguće besplatno programsko vrijeme pod jednakim uvjetima i ponudili su biračima priliku da saznaju više o kandidatima kroz debate i emisije o izborima. Međutim, rezultati monitoringa medija koji je provela Izborna promatračka misija OEES/ODIHR pokazali su rasprostranjenu pristranost emitera.

Pravni lijek je ograničen na one birače i izborne kandidate čija su prava izravno prekršena. Nije zagarantirana prisutnost javnosti pri rješavanju izbornih sporova, što nije u skladu sa člankom 12 Kopenhaškog dokumenta OEES-a iz 1990. godine. Izornoj administraciji je podneseno preko 500 prigovora i žalbi, a većina je odbijena, često iz formalnih razloga.

Pravni okvir omogućava da građanski i međunarodni promatrači, kao i predstavnici izbornih kandidata, promatraju cijeli izborni proces. U dešavanju koje je pozdravljeno, sedam organizacija civilnog društva je udružilo napore da bi osnovalo koaliciju "Pod lupom" radi obuke i raspoređivanja 3.000 građanskih promatrača na 1.400 biračkih mjesta.

Dan izbora je protekao općenito uredno, ali su primijećene neke tehničke neregularnosti tijekom cijelog dana, uz znatno pogoršanje procesa tijekom brojanja glasova. Usprkos kašnjenju u otvaranju

biračkih mjesta, promatrači su ocijenili proces glasovanja kao dobar ili veoma dobar na 94% promatranih biračkih mjesta. Međutim, brojanje glasova je ocijenjeno kao loše ili veoma loše na 25% promatranih biračkih mjesta kao rezultat nedostatka znanja članova biračkih odbora o procedurama i opće neorganiziranosti. Indicije o trgovini mjestima u biračkim odborima su potvrđene na dan izbora, kao i neki slučajevi miješanja građanskih i stranačkih promatrača u sam proces.

Proces izrade zbirnih rezultata u općinskim izbornim povjerenstvima je u početku ocijenjen pozitivno; međutim, transparentnost procesa verifikacije od strane SIP-a je bila ograničena pošto rezultati po biračkim mjestima nisu bili objavljeni sve do 27. listopada. Nakon ponovnog prebrojavanja glasova na oko 200 biračkih mjesta SIP je objavio konačne rezultate 10. studenog.

II. UVOD I ZAHVALE

Nakon poziva Središnjeg izbornog povjerenstva (SIP) Bosne i Hercegovine i na temelju preporuke Misije za procjenu potreba, koja je obavljena od 24. do 27. lipnja 2014. godine, Ured OESS-a za demokratske institucije i ljudska prava (OESS/ODIHR) je rasporedio Izbornu promatračku misiju za opće izbore 12. listopada. Misiju je predvodila gđa Cornelia Jonker, a sastojala se od 11 eksperata sa sjedištem u Sarajevu i 20 dugoročnih promatrača raspoređenih širom zemlje. Članovi misije su odabrani iz 23 zemlje članice OESS-a.

Za dan izbora je Izborna promatračka misija OESS/ODIHR udružila napore sa izaslanstvima Parlamentarne skupštine OESS-a (PS OESS) i Parlamentarne skupštine Vijeća Europe (PACE) da bi formirali Međunarodnu izbornu promatračku misiju. Predsjedavajući OESS-a je imenovao gosp. Roberta Battellija za specijalnog koordinatora i vođu kratkoročne promatračke misije OESS-a. Gđa Marietta Tidei (Italija) je predvodila izaslanstvo PS OESS-a, a gosp. Tiny Kox (Nizozemska) je vodio izaslanstvo PACE-a. Ukupno je bilo 294 promatrača iz 38 zemalja članica OESS-a, uključujući i 222 dugoročna i kratkoročna promatrača koje je rasporedio OESS/ODIHR, kao i 41 član parlamenta i zaposleni u PS OESS te 31 iz PACE-a. Glasovanje je promatrano na 1.084 od 5.401 biračkog mjesta, a brojanje i izrada zbirnih rezultata u otprilike 100 općina.

Izborna promatračka misija OESS/ODIHR je procijenila sukladnost izbornog procesa sa obvezama prema OESS-u, drugim međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore te sa domaćim zakonodavstvom. Ovo završno izvješće je nastavak Izjave o preliminarnim nalazima i zaključcima, koja je objavljena na konferenciji za medije 13. listopada 2014. godine.²

Izborna promatračka misija OESS/ODIHR se želi zahvaliti SIP-u za poziv za promatranje izbora, njegovu suradnju i izdavanje akreditacijskih dokumenata, kao i Ministarstvu vanjskih poslova BiH i drugim tijelima vlasti za njihovu pomoć i suradnju. Također izražavamo našu zahvalnost predstavnicima kandidata, političkih stranaka i civilnom društvu za prenošenje njihovih stavova. Izborna promatračka misija OESS/ODIHR također želi izraziti svoju zahvalnost Misiji OESS-a u BiH i diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemalja OESS-a i međunarodnih organizacija za njihovu suradnju i podršku.

III. POLITIČKA POZADINA

Državna struktura Bosne i Hercegovine je rezultat ustavnih aranžmana usuglašenih Općim okvirnim sporazumom za mir (Dejtonski mirovni sporazum) iz 1995. godine. Država se sastoji iz dva entiteta: Federacija BiH (FBiH) i Republika Srpska (RS). Usto, Brčko Distrikt ima poseban status kao jedinica

² Sva ranija izvješća OESS/ODIHR-a o BiH su dostupna na: <http://www.osce.org/odihr/elections/bih>.

lokalne samouprave pod izravnim suverenitetom BiH.³ Ustav daje ograničene ovlasti institucijama na državnoj razini, dok je većina ovlasti povjerena entitetskim institucijama. Ured visokog predstavnika, međunarodno tijelo sa mandatom da nadgleda provedbu Dejtonskog sporazuma, zadržava opsežne ovlasti, uključujući i ovlast da nameće zakone i smijeni bilo kog dužnosnika koji opstruira mirovni proces.

Ustav priznaje Bošnjake, Srbe i Hrvate kao tri konstitutivna naroda. Građani se također mogu izjasniti kao ostali, bilo da se identificiraju kao pripadnici neke druge etničke skupine ili izborom da ne pripadaju bilo kojoj etničkoj skupini. Odsutnost zajedničke vizije i nedostatak suradnje između etničkih skupina ostaje ključni činitelj u BiH, što često uzrokuje pat-pozicije u političkom procesu donošenja odluka.⁴ Nastojanja međunarodne zajednice da premosti jaz između entiteta i etničkih skupina promoviranjem građanskih vrijednosti i individualnih umjesto skupnih prava do sada su imala ograničene opipljive rezultate. Tri konstitutivna naroda, ovisno o svojoj etničkoj ili kulturalnoj pripadnosti, oslanjaju se u zemlji na podršku odgovarajućih regionalnih aktera.

Podijeljenost političkih stranaka po etničkoj liniji ostaje dominantna karakteristika, a većina stranaka je orijentirana na svoje etničke zajednice. U FBiH, Stranka demokratske akcije (SDA), Savez za bolju budućnost (SBB), Socijaldemokratska partija (SDP), kao i novoosnovana Demokratska fronta (DF)⁵ imaju glavnu ulogu na bošnjačkoj političkoj sceni, dok Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH), Hrvatska demokratska zajednica 1990 (HDZ 1990) i druge hrvatske stranke apeliraju na Hrvate. U RS, Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), Srpska demokratska stranka (SDS) i Partija demokratskog progresa (PDP) su se natjecale za srpske glasove. Uz par izuzetaka, nisu se pojavile nove političke figure na ovim izborima.

Predizborno političko okruženje je bilo obilježeno povećanim razočaranjem u vlasti. U veljači 2014. godine je BiH bila svjedok socijalno-ekonomskih protesta velikih razmjera, koje su izazvali visoka nezaposlenost i optužbe o korupciji. Opsežni politički pregovori o imenovanju u ključne regulativne agencije ostaju već utvrđena praksa, što vodi zabrinutosti za njihovu neovisnost. Dalje, oslanjanje na zapošljavanje u državnoj službi koje kontroliraju stranke znači za veliki postotak stanovništva da su značajni segmenti društva ovisni o političkim strankama. SDP je 12. veljače 2014. godine podnio Parlamentu BiH prijedlog izmjena zakonodavstva kojim bi se omogućili izvanredni izbori, što je odbačeno. U svibnju 2014. godine je društveno-ekonomska situacija dodatno pogoršana žestokim poplavama.

IV. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SUSTAV

A. PRAVNI OKVIR

Izbori su prvenstveno regulirani Ustavom i Izbornim zakonom. Njih dopunjavaju Aneks III Dejtonskog sporazuma, Zakon o financiranju političkih partija, Zakon o državljanstvu Bosne i

³ Iako formalno pod suverenitetom BiH, Brčko Distrikt ostaje pod supervizijom Ureda za provedbu konačne odluke za Brčko u okviru Ureda visokog predstavnika.

⁴ U Izvješću Europske komisije o napretku Bosne i Hercegovine 2014. godine "zaključeno je da je Bosna i Hercegovina napravila veoma ograničen napredak u rješavanju političkih kriterija. Bosna i Hercegovina nije prevladala zastoj u procesu europskih integracija dok se većina drugih zemalja u regiji odlučno kreće naprijed. Ova situacija za žaljenje je uglavnom uzrokovana nedostatkom kolektivne političke volje kod lidera." Vidi: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-bosnia-and-herzegovina-progress-report_en.pdf.

⁵ DF je 2013. godine osnovao hrvatski član Predsjedništva BiH, Željko Komšić, bivši član SDP-a.

Hercegovine, kao i propisi koje donosi SIP.⁶

Od svog usvajanja 2001. godine Izborni zakon je pretrpio znatne promjene, uz najskorije izmjene i dopune usvojene 2014. godine. Jednom od njih je povećana kvota zastupljenosti spolova na 40% i u izbornoj administraciji i na kandidacijskim listama. Ova izmjena je imala za cilj harmonizaciju Izbornog zakona sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, što je bilo pitanje pokrenuto u ranijim preporukama OESS/ODIHR-a. Drugom izmjenom su promijenjena imena općina u RS, u skladu s odlukom Ustavnog suda da državni zakon mora biti usklađen sa zakonom u RS.

Nedavnim izmjenama i dopunama zakona su ispoštovane neke ranije preporuke OESS/ODIHR-a, pa je pravni okvir općenito dovoljan za provedbu demokratskih izbora. Međutim, nedostatak političke volje da se odmakne od Dejtonskog sporazuma znači da brojni dugotrajni i važni nedostaci ostaju neriješeni u zakonu. Ovo obuhvaća i ograničeno pravo podnošenja prigovora, nedovoljne zaštitne mjere da se spriječi zlouporaba državnih resursa, nedostatak zakona o političkim strankama, kao i neadekvatne propise o financiranju kampanje.

Konkretno, pravni okvir i dalje postavlja ograničenja prava kandidiranja i glasovanja zasnovana na etničkoj pripadnosti, što je u suprotnosti sa člankom 7 stavak 3 i člankom 24 Kopenhaškog dokumenta OESS-a iz 1990. godine.⁷ Pravo kandidiranja za Predsjedništvo BiH i predsjednika i potpredsjednike RS je dano samo građanima koji se izjašnjavaju kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi.⁸ Usto, pravo kandidiranja je ograničeno prebivalištem: Srbin prijavljen u FBiH, odnosno Bošnjak i Hrvat u RS ne mogu se kandidirati za Predsjedništvo BiH.⁹ Dalje, birači iz RS mogu glasovati jedino za srpskog kandidata za Predsjedništvo BiH, dok birači iz FBiH mogu glasovati jedino za bošnjačkog ili hrvatskog kandidata. Do danas nema napretka u provedbi obvezujuće presude Europskog suda za ljudska prava (ESLJP) u predmetu Sejdić-Finci u svezi s ukidanjem ograničenja kandidiranja na temelju etničke pripadnosti.¹⁰

U skladu s presudama Europskog suda za ljudska prava i ranijim preporukama OESS/ODIHR-a, ograničenja prava glasa i kandidiranja na temelju etničke pripadnosti i prebivališta trebaju se ukloniti iz zakona.

Nakon nedavnih izmjena i dopuna Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti u Bosni i Hercegovini, ovlasti za odlučivanje o sukobu interesa za izabrane dužnosnike su prenesena sa SIP-a na novoosnovano parlamentarno povjerenstvo.¹¹ Međutim, ostaje nedostatak pravne jasnoće oko

⁶ Usto, postoje brojni entitetski zakoni, uključujući i ustave FBiH, RS, Zakon o financiranju političkih stranaka iz proračuna Republike, grada i općine (RS), Zakon o političkim strankama (RS) i Zakon o političkim organizacijama (Brčko Distrikt BiH).

⁷ Članak 7 stavak 3 Kopenhaškog dokumenta OESS-a (1990) predviđa da države sudionici trebaju "garantirati univerzalno i jednako pravo glasa punoljetnim građanima". Članak 24 navodi da ograničenja prava i sloboda moraju biti "striktno proporcionalna cilju zakona". Također vidi i članak 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (eng. ICCPR) iz 1996. godine.

⁸ Usto, samo Bošnjaci, Hrvati ili Srbi mogu biti posredno izabrani u Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH i za predsjednika i potpredsjednike FBiH.

⁹ Točka 15 Općeg komentara br. 25 Odbora za ljudska prava UN-a na članak 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima navodi da "osobe koje inače ispunjavaju uvjete za kandidiranje ne trebaju biti isključene nerazumnim ili diskriminatornim uvjetima kao što su obrazovanje, prebivalište ili podrijetlo ili iz razloga političke pripadnosti."

¹⁰ Vidi *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* (ESLJP 2009, zahtjevi br. 27996/06 i 34836/06) na: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96491>. Također vidi *Zornić protiv Bosne i Hercegovine* (ESLJP, 2014, Zahtjev br. 3681/06) na: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145566>. Na temu ograničenja utemeljenih na prebivalištu, vidi neokončan predmet *Pilav protiv Bosne i Hercegovine* (ESLJP, Zahtjev br. 41939/07).

¹¹ Povjerenstvo je osnovano 15. travnja 2014. i sastoji se od 9 članova: 6 iz Parlamenta, a 3 iz Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije.

nadležnosti tog povjerenstva. Usto, brojni sugovornici Izborne promatračke misije OEES/ODIHR izrazili su zabrinutost za nedostatak harmonizacije relevantnog zakonodavstva i doveli u pitanje sposobnost i resurse povjerenstva da blagovremeno i nepristrano ispuni svoje dužnosti.

B. IZBORNI SUSTAV

U okviru kompleksnog institucionalnog i izbornog sustava je na ovim izborima održano šest odvojenih utrka. Na državnoj razini, građani su glasovali za Predsjedništvo BiH i Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH (ZD BiH). Na entitetskoj razini su građani glasovali za Zastupnički dom Parlamenta FBiH (ZD FBiH), predsjednika i potpredsjednike RS, i Narodnu skupštinu RS. Usto, izbori su održani i za 10 županijskih skupština u FBiH. Svi mandati su četverogodišnji.

Predsjedništvo BiH je tročlana institucija izabrana prostom većinom na odvojenim listama u dva entiteta. Birači u FBiH su morali odabrati bošnjačkog ili hrvatskog kandidata, a oni iz RS jednog od srpskih kandidata. Predsjedavanje se rotira svakih osam mjeseci između članova iz svakog od tri konstitutivna naroda.

ZD BiH se sastoji od 42 zastupnika: 28 je izabrano u FBiH, a 14 u RS. U FBiH, 21 od 28 zastupnika je biran iz višečlanih izbornih jedinica (VIJ) po proporcionalnoj zastupljenosti, a 7 kompenzacijskih mandata se također dodjeljuju proporcionalno. U RS je izabrano devet zastupnika iz tri VIJ, a ostalih pet sa kompenzacijskih lista.

ZD FBiH se sastoji od 98 članova: 73 su izabrana u 12 VIJ, a 25 sa kompenzacijskih, otvorenih stranačkih lista. U RS birači su izabrali 83 zastupnika NS RS: 62 u 6 VIJ, a 21 sa kompenzacijskih, otvorenih stranačkih lista. Usto, birači u RS su izabrali svog entitetskog predsjednika i dva potpredsjednika koristeći sustav relativne većine; kandidat sa najviše glasova je izabran za predsjednika, a dva kandidata iz druga dva konstitutivna naroda sa najviše glasova su izabrani za potpredsjednike.

Zakon garantira minimalnu zastupljenost tri konstitutivna naroda i u ZD FBiH i u NS RS. Ukoliko jedan konstitutivni narod ne osvoji najmanje četiri mjesta pri dodjeli mandata iz VIJ, minimum se garantira kroz kompenzacijske mandate.¹²

Broj glasova potrebnih da kandidat bude izabran se znatno razlikuje u svakoj VIJ, čime se narušava načelo jednakosti glasa kojeg predviđa članak 7 stavak 3 Kopenhaškog dokumenta OEES-a iz 1990. godine. Ovo se odnosi na izbore za ZD i u BiH i FBiH i za NS RS, gdje su razlike u veličini izborne jedinice često prelazile preporučeno dopušteno odstupanje od 10%¹³. Izborne jedinice za razine ZD BiH i ZD FBiH nisu preispitane od 2001. godine, usprkos zakonskoj odredbi o preispitivanju svake četiri godine. Preispitivanje granica izbornih jedinica za NS RS 2013. godine nije ispravilo nejednakosti. Usto, zakon ne precizira koje tijelo treba obaviti preispitivanje ili poduzeti mjere da se

¹² Ovo se radi dodjelom mandata najprije sa kompenzacijske liste, uzimajući u obzir navedenu nacionalnost kandidata. Ako stranka ili koalicija koja je dobila kompenzacijski mandat nema dovoljno kandidata na listi za nacionalnost za koju nije dostignut minimum od četiri člana, mandat se dodjeljuje narednoj listi sa takvim kandidatima koja je osvojila najveći broj glasova itd. sve dok se ne dostigne minimum.

¹³ Članak 2 stavak 2. točka iv. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Povjerenstva Vijeća Europe za demokraciju kroz zakon (Venecijansko povjerenstvo) iz 2002. godine preporučuje da "dopušteno odstupanje od normi ne treba iznositi više od 10% i sigurno ne treba prelaziti 15% osim u posebnim okolnostima". Npr., na izborima za ZD BiH najveća razlika između upisanih birača za svaki mandat je više nego dvostruka (115%) između Izborne jedinice 1 u RS i Izborne jedinice 2 u FBiH. Unutar RS je najveća razlika bila 91% između izbornih jedinica 1 i 3.

osiguraju nepristranost, transparentnost i široke javne konzultacije.¹⁴

Da bi se podržalo načelo jednakosti glasa, granice izbornih jedinica se trebaju preispitati u skladu s Izbornim zakonom, obvezama prema OESS-u i drugim međunarodnim standardima. Zakon treba precizirati koje je tijelo nadležno za preispitivanje te da proces bude nepristran, transparentan i da uključuje široke javne konzultacije.

V. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Opće izbore je provela izborna administracija od tri razine, predvođena SIP-om. Na srednjoj razini su 142 OIP-a, uključujući i 6 gradskih izbornih povjerenstava i Izorno povjerenstvo Brčko Distrikta. Glasovanje i brojanje je organizirao 5.401 birački odbor, uključujući i pet u diplomatsko-konzularnim predstavništvima. U skladu s nedavnim izmjenama i dopunama zakona, OIP i birački odbori su poštovali zahtjev da u sastavu imaju najmanje 40% pripadnika manje zastupljenog spola, iako to nije ispoštovano u svim općinskim izbornim povjerenstvima.¹⁵ Samo jedan član SIP-a je žena.

SIP je stalno tijelo sa ukupnom odgovornošću za provedbu izbora i utvrđivanje izbornih rezultata. Ima sedam članova i zakonski je obvezan na nacionalni balans: dva Bošnjaka, dva Hrvata, dva Srbina i jedan iz reda ostalih. Predsjednik SIP-a se na bazi rotacije bira između samih članova na mandat od 21 mjesec, uz uzimanje nacionalnosti predsjednika u obzir. SIP je općenito uživao povjerenje među većinom izbornih aktera u svezi sa svojim profesionalizmom i kapacitetom da organizira izbore sukladno zakonu. Međutim, neki akteri su kritizirali način na koji je SIP organizirao glasovanje slanjem listića putem pošte iz inozemstva (Vidi dio *Upis birača*).

SIP je održavao redovne sjednice koje su bile otvorene za medije i akreditirane promatrače. Većinu odluka donio je jednoglasno, a sve odluke su bile dostupne javnosti na njegovoj internetskoj strani. Povremeno učestalost sjednica nije bila dovoljna za rješavanje prigovora. Kako se približavao dan izbora, SIP je održavao *ad hoc* sjednice o kojima su promatrači i mediji bili obaviješteni unaprijed, iako se ponekad obavijesti nisu blagovremeno pojavljivale na internetskoj strani SIP-a. SIP je također dublje raspravljao o pitanjima na Kolegiju, čiji su sastanci, u skladu s Poslovníkom, bili zatvoreni za promatrače i medije za razliku od javnih sjednica SIP-a.

Da bi dodatno povećao transparentnost procesa donošenja odluka, SIP bi mogao razmotriti propisivanje da svi sastanci SIP-a budu otvoreni za javnost.

SIP je usvojio neophodne propise dosta prije izbora, uključujući i one o procedurama za dan izbora, formiranje biračkih mjesta, predlaganje i imenovanje članova biračkih odbora i objavljivanje izbornih rezultata. Ovo je omogućilo blagovremene pripreme i poštovanje svih rokova propisanih u izbornom zakonodavstvu. SIP je također provodio i edukaciju birača u elektronskim medijima preko spotova o načinu popunjavanja glasačkih listića i poticanjem sudjelovanja birača na izborima. SIP je iskusio i određeno kašnjenje u odabiru poduzeća za štampanje glasačkih listića. Međutim, svi listići su odštampani i dostavljeni u OIP-e na vrijeme.

¹⁴ Članak 2 stavak 2. točka vii. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Povjerenstva Vijeća Europe za demokraciju kroz zakon (Venecijansko povjerenstvo) iz 2002. godine preporučuje da se proces provodi "nepristrano" i "uzimanjem u obzir mišljenja određenog povjerenstva, čija su većina članova neovisni".

¹⁵ Prosječan broj ženskih članova u cijeloj izbornoj administraciji je bio 42,7%. Jedanaest OIP-a su imali samo muške članove, a dva samo ženske. Usto, odredba o zastupljenosti od 40% nije poštovana u tročlanim općinskim izbornim povjerenstvima.

Općinska izborna povjerenstva su stalna tijela koja se sastoje od tri, pet ili sedam članova ovisno o veličini općine. Članove OIP-a imenuju općinska vijeća na razdoblje od sedam godina, a na svako imenovanje SIP daje suglasnost. U skladu s Izbornim zakonom, sastav OIP-a treba odražavati nacionalni sastav date općine sukladno podacima sa posljednjeg popisa stanovništva, koji je za ove izbore i dalje bio popis iz 1991. godine.¹⁶ Šest OIP-a nisu imali sve redovne članove neposredno pred izbore, nego su imali zamjenske članove.

Općinska izborna povjerenstva su nadležna za nadgledanje procedura glasovanja i brojanja glasova na biračkim mjestima i unos podataka o preliminarnim izbornim rezultatima. Općenito su bila kooperativna sa Izbornom promatračkom misijom OEES/ODIHR i davala su tražene informacije. Međutim, otprilike 62 OIP-a nisu unaprijed najavljivala svoje sjednice, a 19 nije održavalo redovne sjednice. Većina OIP-a je također organizirala neformalne sastanke u cilju odlučivanja o izbornim pitanjima. Iako nije zakonski propisan uvjet, pozitivno je da su 23 OIP-a imala internetske strane na kojima su informirali građane o izborima.

Propisima SIP-a bi se moglo zahtijevati da OIP održavaju redovne, najavljene zvanične sjednice. Da bi povećala transparentnost, sva OIP bi mogla redovno ažurirati svoje oglasne ploče, a moglo bi se razmotriti i objavljivanje relevantnih informacija OIP-a na internetu.

Sedam OIP-a je obavijestilo Izbornu promatračku misiju OEES/ODIHR da su bili podložni političkom pritisku, a brojni sugovornici Misije OEES/ODIHR su dalje navodili da je politički utjecaj na OIP-e bio rasprostranjen, posebno imajući u vidu da su neki članovi OIP-a zaposleni u općinskoj administraciji. Usto, neka povjerenstva su se žalila Izornoj promatračkoj misiji OEES/ODIHR na teškoće u radu zbog kašnjenja u isplati naknada za njihov rad i neadekvatnog radnog prostora.¹⁷

Birački odbori provode procese glasovanja i brojanja glasova na biračkim mjestima. Imenuju ih OIP za svake izbore i sastoje se od tri do pet članova, ovisno o veličini područja biračkog mjesta.¹⁸ Svi izborni kandidati imaju priliku predložiti jednak broj predstavnika za mjesta u biračkim odborima, nasumično raspoređena ždrijebanjem kojeg organizira SIP, a provode OIP. Svi izborni kandidati su iskoristili priliku da predlože članove biračkih odbora.

Iako je imenovanje biračkih odbora formalno izvršeno sukladno zakonu, postojali su brojni vjerodostojni navodi o angažiranju izbornih kandidata u trgovini mjestima u biračkim odborima bi dobili zastupljenost u oblastima od posebnog interesa za njih, što je vodilo političkoj neravnoteži u biračkim odborima. Predstavnici iz oko 60 OIP-a su rekli da neki članovi biračkih odbora nisu istinski predstavljali političke stranke ili kandidate koji su ih predložili. Izborna promatračka misija OEES/ODIHR je zapazila nekoliko slučajeva takve prakse, koju su također javno iznosili i neki kandidati. Neki sugovornici Izborne promatračke misije OEES/ODIHR-a su navodili da je bilo biračkih odbora u kojima je u suštini bila zastupljena samo jedna politička stranka. Politička neravnoteža u biračkim odborima je ozbiljno pitanje koje podriva Izborni zakon¹⁹.

Usprkos detaljnoj regulativi procesa dodjele mjesta u biračkim odborima i nastojanjima SIP-a da osigura početnu raspodjelu u okviru zakona, SIP nije poduzeo radnje da riješi pitanja u svezi s trgovinom mjestima. Usto, iako su izborni kandidati dobili potpune spiskove članova biračkih odbora sa informacijama o predlagateljima, te informacije nisu bile javno dostupne, čime se smanjivala

¹⁶ U listopadu 2013. godine je održan novi popis stanovništva, a podatci se planiraju objaviti 2015. godine.

¹⁷ Općinska izborna povjerenstva u Donjem Žabaru, Vlasenici, Potocima, Oštroj Luci, Kostajnici, Drvaru, Cazinu, Sanskom Mostu, Bihaću, Mostaru, Goraždu i Ključu

¹⁸ Ako područje ima manje od 350 upisanih birača, po zakonu birački odbor treba imati 3 člana (otprilike 17% svih biračkih mjesta), a inače pet (83% svih biračkih mjesta).

¹⁹ Članak 2.19 stavak (13) Izbornog zakona predviđa da "samo jedan predstavnik jednog političkog subjekta može biti u sastavu jednog biračkog odbora."

transparentnost procesa i povjerenje aktera u biračke odbore da provode izbore bez neregularnosti, posebno kod brojanja glasova.

Iako je prisutnost predstavnika političkih stranaka na biračkim mjestima potencijalna zaštitna mjera ovog procesa, vlasti bi se trebale pozabaviti visokim rizikom političke neravnoteže u biračkim odborima provedbom detaljnog preispitivanja zakonskih odredbi i prakse dodjele mjesta u biračkim odborima. Ovo se treba uraditi u procesu javnih konzultacija koji obuhvaća i OIP-e i druge relevantne aktere. Štoviše, SIP bi mogao razmotriti objavljivanje imena organizacija koje predlažu kandidate za članove biračkih odbora po biračkim mjestima.

Općinska izborna povjerenstva su izvela opsežnu obuku za članove biračkih odbora, uključujući posebnu obuku za njihove predsjednike. Kao pozitivnu mjeru, SIP je uradio niz videoklipova kojima se objašnjava izborni proces i koji su korišteni tijekom obuke i bili dostupni javnosti na internetskoj strani SIP-a. Međutim, nisu sve obuke obuhvaćale praktične vježbe o tome kako obaviti kompleksne korake, posebno brojanje glasova i pakiranje izbornog materijala.

SIP i neka OIP su izvijestili Izbornu promatračku misiju OESS/ODIHR da su mnogi članovi biračkih odbora bili zamijenjeni prije dana izbora. Ova praksa ne samo da je smanjila transparentnost nego je također dovela i do situacije da neki članovi biračkih odbora nisu prošli obuku (Vidi dio *Dan izbora*).

Vlasti bi mogle uvesti zakonski rok za zamjenu članova biračkih odbora nakon njihovog imenovanja i ograničiti mogućnost zamjene na posebne okolnosti zasnovane na opravdanim razlozima.

VI. UPIS BIRAČA

Upis birača je pasivan i obuhvaća sve stanovnike iznad 18 godina osim onih kojima je pravosnažnom sudskom odlukom oduzeto pravo glasa zbog lišenja poslovne sposobnosti ili kao dio presude za teška kaznena djela, uključujući i za ratne zločine. SIP je odgovoran za vođenje Središnjeg biračkog spiska (SBS), koji je zasnovan na registru građana u Ministarstvu civilnih poslova BiH.

SBS uživa visoku razinu povjerenja među izbornim akterima. U sveobuhvatnom procesu su birači bili u mogućnosti provjeriti svoj status upisa osobno u općinskim izbornim povjerenstvima, pozivom na liniju za pomoć, SMS-om ili provjerom preko internetske strane SIP-a. Neposredno pred izbore je oko 103.000 građana provjeravalo svoj status upisa i lokaciju biračkog mjesta. U slučaju grešaka, birači su mogli zatražiti ispravke preko entitetskih i lokalnih institucija nadležnih za ažuriranje registara građana, pri čemu su se promjene automatski odražavale u SBS-u. Broj birača koji su ispunjavali uvjete za ove izbore je bio 3.278.908. Izvode iz biračkih spiskova za pojedinačna biračka mjesta je odštampao SIP i dostavio općinskim izbornim povjerenstvima i biračkim odborima.

Zakon predviđa da su jedino važeća osobna iskaznica, putovnica ili vozačka dozvola dopušteni za utvrđivanje identiteta birača. Iako je na prethodnim općim izborima bilo dozvoljeno glasovanje biračima koji su imali potvrdu da su predali zahtjev za novu osobnu iskaznicu, SIP je uputio instrukciju biračkim odborima da se takva praksa ne prihvaća jer nije propisana zakonom. Izborna promatračka misija OESS/ODIHR je bila obaviještena da su ukupno 124.536 građana (3,8% izbornog tijela) imali istekle osobne iskaznice a nisu imali važeću putovnicu ili vozačku dozvolu u vrijeme zaključivanja SBS-a.²⁰ Iako zakonska odredba o utvrđivanju identiteta birača nije pretjerana u kontekstu BiH pošto su svi građani zakonski obvezni imati važeće osobne iskaznice (izdavane od

²⁰ Prema informacijama iz Agencije za identifikacijska dokumenta, evidencije i razmjenu podataka, od tog broja je ukupno 39.307 građana zatražilo novu osobnu iskaznicu.

2004.), mogli su se poduzeti veći naponi kako bi se osiguralo da birači znaju za promjene procedure i da ih se potakne da unaprijed obnove svoje dokumente.²¹

SIP bi mogao razmotriti poboljšanu edukaciju birača o pitanjima koja izravno utječu na prava birača, posebno u slučaju promjena procedura.

Izbjeglice i birači sa privremenim boravkom u inozemstvu su do roka, 29. srpnja, mogli podnijeti zahtjev za glasovanje u inozemstvu putem pošte ili u diplomatsko-konzularnim predstavništvima. Oko 47.000 birača je zatražilo glasovanje poštom, od kojih su 42.044 upisana.²² Oni koji su bili upisani za glasovanje poštom ali su se zatekli u zemlji na dan izbora mogli su glasovati nepotvrđenim listićima.

Tijekom razdoblja upisa glasača poštom, SIP je utvrdio brojne moguće zlouporabe koje su utjecale na otprilike 637 prijava.²³ SIP je u rujnu razmotrio vjerodostojne navode za četiri slučaja u kojima su glasači u inozemstvu dobili glasačke materijale za više od jednog glasača. SIP je proveo internu istragu i zatražio od jedne od poštanskih službi u državi, BH Pošte, da podnese izvješće o slanju glasačkih listića, ali nije utvrdio bilo kakvu krivnju uz tvrdnju da se problem mogao desiti u sustavima stranih poštanskih službi. Ti predmeti su dostavljeni u Tužiteljstvo na dalju istragu.²⁴ Brojni sugovornici Izborne promatračke misije OEES/ODIHR-a su izrazili zabrinutost da su ovakvi navodi smanjili povjerenje u integritet procedure glasovanja poštom.

Izborna administracija bi trebala razmotriti dodatne zaštitne mjere da ojača pouzdanost u glasovanje poštom i zaštititi integritet ovog procesa. Ovo bi moglo uključivati i obveznu uporabu preporučenih pošiljki ili osobne isporuke glasačkih listića biračima.

Interno raseljene osobe imaju pravo upisati se za glasovanje u svojim privremenim boravištima ili u mjestu prebivališta prije raseljenja. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je nadležno za vođenje središnje baze podataka, dostavilo je 100.090 imena interno raseljenih osoba SIP-u. Međutim, SIP je naveo da je samo 84.207 unosa bilo kompletno, dok su kod ostalih evidentiranih nedostajali podatci²⁵ i oni nisu mogli biti na spisku interno raseljenih osoba u SBS-u.²⁶

Državne, entitetske i lokalne vlasti bi trebale učiniti više napora da osiguraju sudjelovanje interno raseljenih osoba vođenjem točnih podataka. Moglo bi se razmotriti preispitivanje sadašnjih mehanizama suradnje između SIP-a, Ministarstva civilnih poslova BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Birači i rukovoditelji bolnica, zatvora i pritvorskih jedinica su imali rok do 9. rujna da podnesu prijave svojim općinskim izbornim povjerenstvima za glasovanje putem mobilnog tima. Dana 5. listopada je SIP objavio informaciju da je ukupno 10.181 birač upisan za glasovanje putem mobilnog tima. SIP je sačinio nove procedure za ovu vrstu glasovanja u cilju jačanja transparentnosti i odgovornosti.²⁷

²¹ Točka 11 Općeg komentara br. 25 Vijeća za ljudska prava UN-a na članak 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima predviđa da "države moraju poduzeti učinkovite mjere kako bi osigurale da sve osobe koje imaju pravo glasa budu u mogućnosti ostvariti to pravo."

²² Za oko 5.000 prijava je odbijen upis zbog raznih grešaka, uključujući nepotpunu dokumentaciju kao dokaz identiteta, prebivališta i državljanstva; tehničkih grešaka u prijavnim obrascu ili nepodudarajućih potpisa.

²³ Ovo je obuhvatalo slučajeve upisa mrtvih osoba, višestruki upis iste osobe na više od jedne adrese i slučajeve mogućeg lažnog predstavljanja.

²⁴ U vrijeme ovog izvješća istraga nije bila okončana.

²⁵ Ovo je obuhvatalo JMB ili adresu.

²⁶ Od upisanih interno raseljenih osoba je nekih 20.709 odabralo glasovanje prema svom predratnom mjestu prebivališta.

²⁷ Ovo je obuhvaćalo i instrukciju općinskim izbornim povjerenstvima da dostave maršrutu i raspored posjeta, kao i obvezu da se promatračima na zahtjev dostave ove informacije.

Međutim, neke OIP su se žalile da su prekratki rokovi i potreba pribavljanja medicinskih informacija da bi se opravdao zahtjev učinili ovaj proces manje obuhvatnim.

Birači u Brčko Distriktu glasuju na izborima za FBiH ili RS, ovisno o svom entitetskom državljanstvu. Po prvi put, na ovim izborima i sukladno Izbornom zakonu, morali su izvršiti upis entitetskog državljanstva da bi mogli glasovati.²⁸ Ranije su birači iz Distrikta koji nisu odabrali entitetsko državljanstvo i dalje mogli glasovati odabirom biračke opcije kod izbornih tijela za date izbore. Usprkos aktivnoj informativnoj kampanji o promjenama i nastojanjima vlasti da ovaj proces učine što je više moguće dostupnim i obuhvatnim, samo je 45.317 stanovnika Distrikta odabralo entitetsko državljanstvo do isteka roka 28. kolovoza, a oko 40.000 nije. Građani koji su dobili entitetsko državljanstvo nakon isteka tog roka mogli su glasovati nepotvrđenim listićima.²⁹

VII. OVJERA KANDIDATA

Sve političke stranke i građani sa aktivnim pravom glasa imali su mogućnost kandidiranja pod uvjetom da ih ovjeri SIP. Da bi bili ovjereni, političke stranke i potencijalni neovisni kandidati su morali podnijeti prijavu za ovjeru SIP-u i pristojbu za ovjeru.³⁰ Iznos pristojbe je povećan 40% za ove izbore, što je dovelo do zabrinutosti izbornih aktera da su iznosi previsoki³¹. Pristojbe za ovjeru su vraćane jedino kandidatima koji su izabrani i/ili dobili mandat. Odredbe o povratu pristojbe za ovjeru su bile pretjerane i provodile su se suprotno dobroj praksi.³²

U skladu s dobrom praksom, vlasti bi mogle preispitati zakonske uvjete za povrat pristojbe za ovjeru tako da one ne budu pretjerane i da budu utemeljene radije na tome da kandidati osvoje razuman postotak glasova umjesto na dobivanju mandata.

Usto, izborni kandidati koji nisu bili zastupljeni u izabranom tijelu kojem je istjecao mandat (ili tijelu više razine) za koje su se prijavili, morali su prikupiti i potpise podrške³³. U skladu s ranijom preporukom OEES/ODIHR-a, SIP je dodatno regulirao proces provjere potpisa podrške za ove izbore, tako povećavajući odgovornost. Iako je ostalo nejasno da li je potencijalnim kandidatima bilo dopušteno promatrati proces provjere potpisa, SIP je obavijestio Izbornu promatračku misiju OEES/ODIHR da nitko od kandidata nije izrazio interes za to.

Do roka, 14. lipnja, SIP je ovjerio ukupno 51 političku stranku, 14 koalicija i 15 neovisnih kandidata za natjecanje na državnim i entitetskim izborima.³⁴ Ovjera je odbijena za četiri stranke zbog nedostatka potpisa ili uplaćene pristojbe, a jedna stranka je odustala. Iako Izborna promatračka misija OEES/ODIHR nije promatrala proces ovjere, izgleda da je on bio sveobuhvatan uzimajući u obzir broj

²⁸ U skladu s izmjenama i dopunama Zakona o osobnoj iskaznici državljana BiH iz 2012. godine, građani koji obnavljaju osobnu iskaznicu moraju odabrati entitetsko državljanstvo.

²⁹ Od 28. kolovoza do 30. rujna, dodatnih 1.424 građana je izvršilo upis entitetskog državljanstva. Ukupno je 1.039 birača u Brčko Distriktu glasovalo nepotvrđenim listićima.

³⁰ Individualni kandidati su morali dostaviti izjave o imovinskom stanju u vrijeme ovjere inače bi bile izrečene novčane kazne strankama koje ih predlažu. Suprotno prethodnoj praksi, SIP na temelju zaštite osobnih podataka nije objavljivao imovinske kartone.

³¹ Pristojba za ovjeru je iznosila 20.000 KM za Predsjedništvo BiH i ZD Parlamentarne skupštine BiH, a 14.000 KM za političke stranke na izborima za entitetsku razinu (1 euro = 1,95583 KM). Ovi iznosi su bili prepolovljeni za neovisne kandidate.

³² Dio I članak 1 stavak 3. točka vi. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanskog povjerenstva (2002) preporučuje da broj glasova koje kandidat treba dobiti radi povrata pristojbe ne treba biti pretjeran.

³³ Političke stranke su trebale prikupiti 3.000 potpisa birača za izbore za Predsjedništvo BiH i ZD Parlamentarne skupštine BiH, odnosno 2.000 za entitetske izbore. Neovisni kandidati su trebali prikupiti polovicu tog broja potpisa.

³⁴ Svi neovisni kandidati koji su podnijeli dokumentaciju su bili ovjereni.

prijavljenih kandidata, priliku danu kandidatima da isprave prijave te da je ovaj proces bio osporen samo u ograničenom broju prigovora.³⁵

Ovjerene političke stranke su imale mogućnost formiranja koalicije, pa je 14 koalicija ovjereno za državne i entitetske izbore. Ovjereni izborni kandidati su zatim morali dostaviti kandidacijske liste na uvid SIP-u. Do roka, 8. kolovoza, SIP je ovjerio ukupno 3.524 kandidata na 517 odvojenih kandidacijskih listi za državne i entitetske izbore. U skladu s nedavnim izmjenama i dopunama Izbornog zakona, 42% kandidata su bile žene. Na izborima za ZD BiH su 23% izabranih bile žene, za ZD FBiH 21%, a za NS RS 15%.

Zakon daje široke ovlasti SIP-u za uklanjanje sa liste kandidata koji je prekršio Izborni zakon bez obzira na težinu prekršaja. SIP je uklonio dva kandidata sa liste (Vidi dio *Prigovori i žalbe*). Ni Izborni zakon ni procedure SIP-a ne reguliraju koje se radnje poduzimaju ako kandidat bude uklonjen sa liste, uključujući i to da li i kako se ime kandidata treba ukloniti sa glasačkog listića, kako obavijestiti birače o uklanjanju sa liste i kako tretirati potencijalne glasove za takvog kandidata tijekom brojanja.

Mogle bi se razmotriti izmjene i dopune zakona da se predvidi uklanjanje kandidata ili stranke sa liste samo kod teških prekršaja, jasno definiranih zakonom. Zakon bi također mogao jasno navoditi da se biračima trebaju dati informacije o kandidatima uklonjenim s liste da im se omogući izbor na temelju informacija. Usto, SIP bi mogao regulirati kako bi se glasovi za kandidate uklonjene s liste mogli tretirati tijekom procesa brojanja.

VIII. IZBORNA KAMPANJA

Kampanja je zvanično počela 12. rujna i završila u ponoć 10. listopada. Iako je provedba kampanje dobro regulirana Izbornim zakonom, on eksplicitno ne zabranjuje zlouporabe državnih resursa.³⁶ Usto, nove izmjene i dopune zakona su omogućile državnim, javnim i lokalnim vlastima i institucijama da kandidatima osiguraju besplatno korištenje prostora, često bez osiguravanja jednakosti u provedbi.³⁷

Zakonodavstvo bi trebalo jasno definirati što se smatra zlouporabom državnih resursa u svrhe kampanje. Pristup izbornih kandidata javnim i općinskim prostorima u cilju provedbe kampanje treba biti omogućen na jednakoj osnovi i pod jednoobraznim uvjetima u svim općinama.

Sve skupa, kampanja je bila uočljiva sa povećanim intenzitetom tijekom zadnjeg tjedna iako sa manje intenziteta u područjima zahvaćenim poplavama. Okruženjem kampanje su dominirale glavne političke stranke – SDA, SBB, SDP, SNSD, SDS, HDZ i HDZ 1990. Ona je obuhvaćala veleplakate i postere, javne skupove,³⁸ okupljanja u zatvorenom prostoru, kampanje od vrata do vrata, medijske oglase i podjelu letaka. Usto, većina kandidata se također oslanjala i na internetske platforme da bi promovirali svoje poruke kampanje, uz fokus na društvene medije. Žene su se pojavljivale u

³⁵ Izborna promatračka misija OESS/ODIHR je imala saznanja o 18 prigovora na ovjeru kandidacijskih lista podnesenih SIP-u i sudovima. Tri od njih su bila osnovana, a ostali odbačeni, četiri po osnovu neplaćanja pristojbe za ovjeru.

³⁶ Članak 5 stavak 4 Kopenhaškog dokumenta OESS-a (1990) predviđa "jasno razdvajanje države i političkih stranaka." Usto, praksa nije u skladu s Izvješćem Venecijanskog povjerenstva o zlouporabi resursa uprave tijekom izbornih procesa: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)033-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)033-e).

³⁷ Na primjer, u Drvaru je Demokratski narodni savez podnio prigovor da SNSD ima urede za kampanju u najistaknutijem javnom objektu u gradu. Izborna promatračka misija OESS/ODIHR je zapazila i nejednaku podjelu prostora i prostorija za provedbu kampanje u Livnu.

³⁸ Izborna promatračka misija OESS/ODIHR je promatrala 73 skupa širom zemlje.

promotivnim materijalima i govorile na skupovima; međutim, osim par iznimki, jedva su bile uočljive u vodstvu stranaka.

Slobode udruživanja i okupljanja su poštovane, a svi izborni kandidati su mogli provoditi kampanju bez većih smetnji. Okruženje izborne kampanje je ostalo mirno uz tek izolirane incidente koje su prenijeli mediji ili koje je zapazila Izborna promatračka misija OEES/ODIHR³⁹. Korištenje zapaljive retorike je primijećeno u posljednjem tjednu kampanje, uključujući i TV debate, društvene medije i u dijelu "Komentari" članaka postavljenih na internetskim stranama.

Iako su izborni kandidati prenosili promotivne poruke o potrebi društveno-ekonomskih reformi, stvaranju radnih mjesta, borbi protiv korupcije i europskim i euroatlantskim integracijama, njihove kampanje su uglavnom imale negativan ton, uz okrivljavanje protivnika za nedostatak napretka. Poruke kampanje su se fokusirale na interese etničkih skupina: bošnjački kandidati su naglašavali jačanje središnjih struktura države, a hrvatski i srpski su se fokusirali na potrebu očuvanja i promocije svojih nacionalnih identiteta. Usto, srpski kandidati su zagovarali jačanje nadležnosti RS kao entiteta. Osim za tri konstitutivna naroda, nije bilo stranaka koje su konkretno predstavljale interese manjina iako su neke stranke uključivale kandidate iz reda ostalih na svoje liste. Nije također bilo ni promotivnih poruka ni materijala čija su konkretna ciljna skupina bile manjine.

IX. FINANCIRANJE KAMPANJE

Financiranje izborne kampanje je regulirano Zakonom o financiranju političkih partija, Izbornim zakonom i propisima SIP-a. Zakon ne predviđa podnošenje privremenih financijskih izvješća, rokove za objavljivanje i reviziju financijskih izvješća ni proporcionalne sankcije usprkos preporukama OEES/ODIHR-a i Skupine država Vijeća Europe za borbu protiv korupcije (GRECO).⁴⁰ Sve skupa, regulatorni sustav financiranja kampanje, ovakav kakav se trenutno provodi, nije adekvatan da osigura transparentnost, integritet i odgovornost procesa.

Regulatorni sustav financiranja kampanje treba biti revidiran da se uzmu u obzir nedostatci utvrđeni u ovom i ranijim izvješćima OEES/ODIHR-a i GRECO-a.

Izborni kandidati mogu financirati svoje kampanje iz članarina i dobrovoljnih priloga od fizičkih i pravnih osoba. Fizičke osobe mogu davati dobrovoljne priloge u iznosu do 10.000 KM, a pravne do 50.000 KM. Strani dobrovoljni prilozima, kao i financiranje od tijela uprave, javnih poduzeća i anonimni dobrovoljni prilozima su zabranjeni. Usto, parlamentarne skupine u ZD Parlamentarne skupštine BiH dobivaju godišnje financiranje iz proračuna institucija BiH, koje iznosi 0,2% od državnog proračuna u kalendarskoj godini. Izborni kandidati na entitetskoj razini imaju pravo na javno financiranje iz entitetskih proračuna.

Svaki izborni kandidat na izborima može potrošiti do 0,30 KM po registriranom glasaču za svaku izbornu razinu. Transakcije se mogu vršiti preko bankovnih računa ili u gotovini, ali nema obveze da svi kandidate otvore namjenski bankovni račun u svrhe kampanje, što otežava praćenje novčanih

³⁹ U Banja Luci je jedan aktivist SDS-a pretučen dok je provodio kampanju. U Mokronogama je jedan sudionik skupa SNSD-a u zatvorenom prostoru izbačen iz sale kada je osporio govornika. U Trebinju je jedan kandidat napao promotivni štand druge stranke, pa ga je SIP kasnije uklonio sa kandidacijske liste.

⁴⁰ Vidi Komentare OEES/ODIHR-a (2011) na Zakon o financiranju političkih partija i Izvješće GRECO-a o sukladnosti za BiH (2013).

tokova.⁴¹ Neki sugovornici Izborne promatračke misije OEES/ODIHR su tvrdili da su kandidati povremeno propustili prijaviti sredstva i transakcije.

Moglo bi se razmotriti uvjetovanje da svi izborni kandidati otvore namjenske bankovne račune za financiranje kampanje, kroz koje bi mogle izvršene sve transakcije za kampanju.

Nema obveze podnošenja privremenih financijskih izvješća tijekom izbora, ali svi izborni kandidati su obvezni podnijeti dva izvješća o prihodima i rashodima, prvi u vrijeme ovjere koji obuhvaća zadnja tri mjeseca prije ovjere, a drugi u roku od 30 dana nakon objave konačnih izbornih rezultata, za razdoblje nakon ovjere. Propust da se podnese prvo izvješće rezultira odbijanjem ovjere, a drugi neizdavanjem uvjerenja osobama koje su dobile mandat. Ova izvješća trebaju biti obznanjena; međutim, zakon ne precizira rokove za reviziju ili objavljivanje tih izvješća.⁴²

Da bi se unaprijedili transparentnost i odgovornost, zakonom se treba propisati da izvješća o financiranju kampanja budu stavljena na uvid javnosti i da revizija bude blagovremena. Moglo bi se također razmotriti i obvezivanje izbornih kandidata da dostave preliminarna izvješća prije dana izbora kako bi obavijestili birače o financiranju kampanje prije samog glasovanja.

Nadzor nad financiranjem kampanje provodi SIP preko svoje Službe za reviziju. Na temelju prigovora ili na svoju inicijativu, SIP može odrediti sankcije. Zakon ne definira jasno prekršaje pravila financiranja kampanje niti daje raspone sankcija proporcionalnih počinjenom prekršaju. SIP je obavijestio Izbornu promatračku misiju OEES/ODIHR da će zbog ograničenog broja kadrova rezultati revizije biti objavljeni do dvije godine kasnije.

Kapaciteti i kadrovi Službe za reviziju SIP-a bi se mogli ojačati da se osigura blagovremen i učinkovit nadzor. U skladu s preporukama GRECO-a, zakon treba jasno definirati kršenja pravila financiranja kampanje i uvesti učinkovite, proporcionalne i obeshrabrujuće kazne za ta kršenja.

X. MEDIJI

A. OPĆI PREGLED

Sektor medija je raznolik, ali segmentiran po etničkoj liniji. Brojni sugovornici Izborne promatračke misije OEES/ODIHR izrazili su zabrinutost za stranačke uredničke politike u javnim medijima i navodili da su i javni i privatni mediji podložni pritisku političke ili poslovne elite, uključujući i omogućavanje prihoda od marketinga. Zabrinutost je također izražena i zbog tjelesnih napada i drugih oblika pritiska na novinare. Predstavnik OEES-a za slobodu medija je skrenuo pažnju na nekoliko takvih slučajeva i konstatirao da "novinari moraju biti u mogućnosti slobodno izvješćivati o demonstracijama bez straha od zastrašivanja" i apelirao na vlasti da "urade sve u njihovoj mogućnosti

⁴¹ Točka 199 Smjernica OEES/ODIHR-a i Venecijanskog povjerenstva o regulativi za političke stranke (2010) navodi da bi "stranke također trebale biti obvezne dostaviti osnovne informacije nadležnom državnom tijelu... Te informacije bi trebale obuhvaćati informacije o bankovnom računu stranke i osobne podatke osoba nadležnih za financije stranke".

⁴² Članak 7 stavak 3. Konvencije UN-a o borbi protiv korupcije (2003) obvezuje države da "jačaju transparentnost financiranja kandidatura za izabrane javne funkcije i, gdje je moguće, financiranja političkih stranaka." Stav 200 Smjernica OEES/ODIHR-a i Venecijanskog povjerenstva o regulativi za političke stranke (2010) predviđa da "u nastojanju da se podrži transparentnost, dobra je praksa da ovakva financijska izvješća budu blagovremeno dostupna na internetu".

da spriječe da takvo šikaniranje i nasilje postane trend u budućnosti."⁴³ Nekoliko izjava političkih ličnosti u predizbornom razdoblju su imale za cilj novinare i njihovu neovisnost.⁴⁴

Sloboda medija se treba strogo podržavati. Miješanje u aktivnosti novinara i zaposlenih u medijima se ne treba tolerirati, a svaki navod o tome treba odmah i učinkovito ispitati.

Sustav javnih emitera se sastoji od Radio-televizije BiH (BHRT) koja funkcioniše na državnoj razini i dva entitetska javna emitera, Radio-televizija FBiH (RTV FBiH) i Radio-televizija RS (RTRS). Usto, ima preko 40 TV kanala i otprilike 140 radiostanica, od kojih su oko 70 javne i rade na županijskoj i općinskoj razini. Televizija je osnovni izvor informacija zajedno sa internetom.⁴⁵ Domaći tisak se sastoji od otprilike 600 tiskanih medija, objavljenih na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku. Vodeće dnevne novine, "Dnevni avaz", navode dnevnu nakladu od otprilike 30–50.000 primjeraka.

B. PRAVNI OKVIR

Izborni zakon i propisi SIP-a predviđaju sveobuhvatan pravni okvir za medijsko izvješćivanje o izbornoj kampanji. Javni emiteri moraju dati najmanje tri minute besplatnog programskog vremena svakom kandidatu jednako tijekom razdoblja zvanične kampanje. Izborni kandidati također mogu zakupiti vrijeme za marketing, tjedno najviše do 30 minuta kod svakog javnog emitera i 60 minuta kod svakog privatnog. Od emitera se zahtijeva da poštuju načela ravnoteže, pravednosti i nepristranosti, posebno u svojim informativnim emisijama. Davanje vijesti o dužnosnicima koji su također i kandidati je dopušteno pod uvjetom da se ne spominje njihova kandidatura. Zakon također propisuje da ti dužnosnici ne smiju imati povlašten položaj u odnosu na druge sudionike u izbornom procesu.

Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) je nadležna za reguliranje emitera i zadužena je za odlučivanje o pritužbama na aktivnosti emitera uopće, kao i tijekom izbora. Ovlašti za primjenu izvršnih mjera kreću se od upozorenja do oduzimanja licenci za rad. U zadnjih šest godina, zbog nedostatka sporazuma vladajućih političkih stranaka, RAK funkcioniše bez glavnog ravnatelja, čime se politizira slika o RAK-u i smanjuje njegov kapacitet da provede svoj mandat.⁴⁶

Ukupno je 11 pritužbi vezanih za izbore podneseno RAK-u; relativno mali broj kad se usporedi sa pristranošću zapaženom u monitoringu medija od strane civilnog društva u predizbornom razdoblju⁴⁷. RAK ne provodi vlastiti sustavni monitoring medija, već samo postupa po primljenim pritužbama. Zakon koji regulira rad RAK-a ne predviđa rokove za rješavanje pritužbi i nijedna pritužba primljena u predizbornom razdoblju nije riješena do dana izbora.⁴⁸ U kombinaciji sa nedostatkom preventivnog pristupa RAK-a da utvrdi prekršaje, ovo je podrivalo učinkovitu provedbu nekoliko propisa koji se odnose na medije.

⁴³ Vidi priopćenja predstavnika OEES-a za medije od 14. veljače 2014.: <http://www.osce.org/fom/111335> i 27. siječnja 2015.: <http://www.osce.org/fom/110658>.

⁴⁴ Dana 12. rujna, obraćajući se zaposlenima u *Energoinvestu – Rasklopna oprema* (RAOP), Milorad Dodik, kandidat za predsjednika RS, odvrćao je ljude od pojavljivanja na BN TV. Dana 24. rujna, Zukan Helez, ministar u Vladi FBiH i kandidat SDP-a, u intervjuu za portal depo.ba optužio je novinare "Oslobođenja" da diskreditiraju rezultate ostvarene tijekom njegovog mandata, koristeći uvredljive izraze da bi opisao pojedine novinare. Tu izjavu je osudila Udruga BH novinari u svom priopćenju za medije od 25. rujna. Vidi: http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=660%3Aprotest-zukanu-helezu-radi-verbalnog-napada-na-novinare&catid=62%3AAsaopenja&Itemid=240&lang=bs.

⁴⁵ Prema Globalnom izvješću o korištenju interneta, 67,9% stanovništva BiH koristi internet.

⁴⁶ Po Zakonu o komunikacijama, glavnog ravnatelja bira Vijeće RAK-a, a odobrava Vijeće ministara BiH.

⁴⁷ Npr., vidi izvješće Media Plan Instituta: <http://www.mediaplan.ba/?ID=254>.

⁴⁸ Članak 45 Zakona o komunikacijama propisuje da "Agencija nastoji riješiti pritužbe u razumnom roku."

Zakon treba propisati jasne smjernice za blagovremeno rješavanje pritužbi vezanih za medije. Usto, RAK treba postupati po svojoj inicijativi i mogao bi se ovlastiti za provedbu sustavnog monitoringa izvješćivanja emitera o izborima i njihovog pridržavanja pravila i propisa.

Tiskani i internetski mediji rade na temelju samoregulacije. Prigovore na njihovo izvješćivanje rješava Vijeće za štampu BiH, samoregulacijsko tijelo za tiskane i internetske medije koje donosi neobvezujuće odluke. Vijeće je evidentiralo šest prigovora u svezi s izvješćivanjem tijekom razdoblja kampanje.⁴⁹

C. REZULTATI MONITORINGA MEDIJA

Monitoring medija od strane Izborne promatračke misije OESS/ODIHR⁵⁰ pokazao je da su se javni emiteri pridržavali zakonske obveze da kandidatima omoguće jednak dio besplatnog programskog vremena tijekom kampanje. Birači su bili u mogućnosti dobiti informacije o kandidatima da bi napravili izbor na temelju toga, posebno kroz brojne izborne debate i emisije. Međutim, bilo je samo nekoliko debatnih emisija u kojima su sudjelovali svi ključni kandidati. Usto, istinska debata o suštinskim pitanjima i prijedlozi konkretnih politika o tome kako rješavati ključne probleme u državi su izostali.

Javni emiteri pod monitoringom (kao i neki privatni) prikazivali su kampanje u posebnim emisijama o izborima, obično emitiranim van udarnog vremena gledanja. Suprotno tome, informativne emisije koje imaju širu gledanost doslovce su išle bez izvješća o kampanjama. Kroz izvješćivanje o službenim aktivnostima u tim informativnim emisijama, dužnosnici koji su također bili i kandidati dobili su više pažnje u javnim medijima u usporedbi sa drugim kandidatima, što je u suprotnosti sa državnim zakonodavstvom. Štoviše, mediji su dali tim političkim akterima platformu za promociju, a da joj se nisu suprotstavili kritičkim stavovima i analizama.

Javni servis BHRT je općenito neutralno davao vijesti o političkim akterima (preko 35 subjekata je dobilo vijesti od otprilike 30 sekundi svaki), fokusirajući se na državne i entitetske vlasti, kao i druge dužnosnike. Vijeće ministara BiH je dobilo najveći udio pokrivenosti, 23%, nakon čega ide Vlada FBiH sa 11%, a Vlada RS je dobila 5%. SDA je dobila 8%, što je najveći postotak pokrivenosti među političkim subjektima na ovom kanalu. Međutim, znatan dio tog izvješćivanja nije bio vezan za kampanju i odnosio se na predsjednika SDA, Sulejmana Tihića, koji je umro 25. rujna.

Javni servis FTV (RTV FBiH) je dao najveći udio svog informativnog izvješćivanja, 25%, Vladi FBiH, sa sve skupa neutralnim pristupom izvješćivanju o političkim akterima. To je bilo dosta pozitivno dešavanje s obzirom da su mnogi sugovornici Izborne promatračke misije OESS/ODIHR navodili da je FTV podložna političkom utjecaju.⁵¹ Suprotno tome, RTRS je demonstrirala jasnu pristranost u korist predsjednika RS i Vlade RS, posvećujući im više od 57% od svog ukupnog davanja vijesti o političkim akterima, uglavnom u pozitivnom tonu.

Javni emiteri se trebaju pridržavati svoje obveze da osiguraju nepristrano i uravnoteženo izvješćivanje o svim strankama i kandidatima u svojim informativnim i političkim emisijama.

⁴⁹ Tri prigovora su odbijena na temelju nenadležnosti Vijeća za štampu. Preostala tri su bila neriješena u vrijeme ovog izvješća.

⁵⁰ Izborna promatračka misija OESS/ODIHR je provodila monitoring medija od 12. rujna do 10. listopada, vršeći monitoring izvješćivanja o izborima i kampanji u emisijama u udarno vrijeme na tri javna kanala: BHT (BHRT), FTV (RTV FBiH) i TV RTRS; i četiri privatna: OBN, *Hayat TV*, TV1 i BN TV. Usto, informativne emisije na TV PINK-a BiH i FACE TV-a su također bili pod monitoringom, kao i sadržaj novina "Dnevni avaz", "Glas Srpske", "Oslobođenje" i "Press RS".

⁵¹ Na FTV je SDA dobila veliki udio u informativnim emisijama (17%), ali također, u ovom slučaju se većina tog izvješćivanja odnosila na smrt Sulejmana Tihića.

Većina privatnih TV kanala pod monitoringom pokazala je tendencije da favorizira konkretne političke aktere. Privatna TV1 je intenzivno podržavala dužnosnike SDP-a iz raznih državnih i federalnih struktura, posebno naglašavajući njihove inicijative na izgradnji puteva. Članovi SDP-a, uključujući i ministra komunikacija i prometa BiH i premijera FBiH, često su se pojavljivali u informativnim emisijama, dok je lider SDP-a i ministar vanjskih poslova BiH bio gost u Dnevniku TV1 zadnjeg dana kampanje skoro pola sata.

TV Pink je imala određeno izvješćivanje o političkim dešavanjima pored vijesti o dužnosnicima i pozivala je specijalne goste da nastupe u informativnim emisijama. Dana 18. rujna je bošnjački član Predsjedništva BiH u svom zvaničnom svojstvu dobio devetominutni intervju u kojem je otvoreno promovirao svoj uspjeh. Za razliku od većine emitera pod monitoringom, *Hayat TV* je bila kritična prema većini kandidata uz davanje relativno pozitivnog izvješćivanja o bošnjačkom članu Predsjedništva BiH i Vladi FBiH, dajući ovoj drugoj 35% od izvješćivanja, što je najveći iznos programskog vremena na ovom kanalu. Privatna TV OBN je ograničeno izvješćivala o političkim akterima i nije dala analitičko izvješćivanje u informativnim emisijama koje je pratila Izborna promatračka misija OESS/ODIHR.

BN TV je dala 26% uglavnom neutralnog izvješćivanja o SDS-u, što je najveći udio izvješćivanja na ovom kanalu. Suprotno tome, SNSD je dobio 15%, a Vlada RS i predsjednik RS zajedno 30% uglavnom negativnog izvješćivanja. Opozicijske stranke, PDP i Narodni demokratski pokret, dobile su 8, odnosno 6%, izvješćivanja, uglavnom u neutralnom tonu. FACE TV se nije koncentrirala na aktivnosti dužnosnika nego se umjesto toga fokusirala na važnije stranke, poput SDA, SNSD i SDP, dajući im ukupno 50% prostora i uglavnom negativno izvješćivanje.

Iako su tvrdile da su zadržale neutralne uredničke politike, većina novina pod monitoringom pokazala je pristranost u korist ili protiv određenih političkih opcija. Dnevne novine "Dnevni avaz" su jasno podržavale SBB s kojim su povezane, a istovremeno oštro kritizirale SDA i SDP. "Glas Srpske", kao i "Press RS", favorizirali su SNSD i predsjednika RS. "Dnevni list" je pokazao pristranost prema HDZ 1990. Od svih tiskanih medija koji su bili predmet monitoringa, "Oslobođenje" je pokazalo najviše raznoliko izvješćivanje o političkim akterima.

XI. PRIGOVORI I ŽALBE

Pravni lijekovi su ograničeni na one birače i političke subjekte čija su prava izravno prekršena.⁵² Izborna povjerenstva također mogu rješavati slučajeve mogućih neregularnosti na vlastitu inicijativu. Općinska izborna povjerenstva imaju nadležnost za odlučivanje u većini slučajeva kršenja pravila kampanje, dok je SIP prva instanca u rješavanju većine prigovora vezanih za izborni proces. Sve odluke SIP-a podliježu sudskom preispitivanju od strane Apelacijskog odjeljenja Suda BiH kao zadnje instance, osim u slučajevima kršenja ustavnih prava. Ustavni sud prihvata podneske pojedinaca čija su temeljna prava prekršena i kada su svi drugi domaći pravni lijekovi iscrpljeni.

Za ove izbore, sustav rješavanja sporova nije bio dosljedno provođen. Neki prigovori su odbijeni po osnovu da prava podnositelja prigovora nisu bila izravno prekršena, ali ih je SIP ipak razmatrao na vlastitu inicijativu.⁵³ Usto, prigovore na kršenje izbornih procedura, uključujući imenovanja u biračke

⁵² Vidi Dio II članak 3 stavak 3. točka f. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanskog povjerenstva (2002)

⁵³ SIP je odbacio dva prigovora po osnovu da prava stranaka nisu bila prekršena: jedan na prijevremeno vođenje plaćene kampanje, a druga u svezi s lažnim identitetom kandidata. SIP je naknadno izvršio uvid u oba pitanja na vlastitu inicijativu i izrekao novčane kazne u oba slučaja.

odbore i neregularnosti na dan izbora, rješavala su u prvoj instanci OIP umjesto izravno SIP, što nije u skladu sa zakonom.⁵⁴ Nekoliko sugovornika Izborne promatračke misije OEES/ODIHR je navelo da bi sustav rješavanja izbornih sporova bio učinkovitiji ako bi OIP dobila prvostupanjsku nadležnost za prigovore u svezi s danom izbora.

Pravo podnošenja prigovora treba omogućiti svakome u svakoj fazi izbornog procesa.

Moglo bi se razmotriti davanje eksplicitne prvostupanjske nadležnosti općinskim izbornim povjerenstvima za prekršaje koji se odnose na određene aspekte izbornog procesa, uključujući i one na dan izbora.

Svi prigovori u svezi s izborima se moraju podnijeti u roku od 24 sata i biti riješeni u roku od tri dana. Na te odluke se može uložiti žalba u roku od 48 sati. Često ni SIP ni sudovi nisu ispoštovali zakonske rokove za rješavanje i brojni prigovori podneseni u predizbornom razdoblju su rješavani nakon dana izbora.⁵⁵ Usto, ni SIP ni sudovi nisu rješavali izborne sporove uz prisutnost javnosti, dovodeći u pitanje stav 12 Kopenhaškog dokumenta OEES-a (1990) i dobru praksu.⁵⁶ Međutim, stranke u postupku su pozivane da dostave pismeno izjašnjenje u prilog svojih tvrdnji. Iako je bilo pozitivno dešavanje to da se uvede centralizirana baza podataka o prigovorima, SIP je nije stavio na uvid javnosti niti je objavljivao bilo kakve informacije o prigovorima i odlukama.⁵⁷

Zakon se treba izmijeniti i dopuniti kako bi se osiguralo da prigovore rješavaju izborna povjerenstva na sjednicama koje i podnositelju prigovora i protivnoj strani omogućavaju pravo da budu saslušani. Da bi se osigurao učinkovit pravni lijek, zakonski rokovi za rješavanje se trebaju poštovati. Usto, da bi ojačao transparentnost i odgovornost, SIP treba blagovremeno objavljivati informacije o prigovorima i odlukama.

Prije dana izbora je preko 200 prigovora i žalbi podneseno izbornim povjerenstvima na temu prijevremenog plaćenog oglašavanja, oštećenja promotivnih materijala, imenovanja članova biračkih odbora i OIP-a, ovjere kandidata i upisa birača. Velika većina je odbijena kao neutemeljena. U četiri slučaja su izrečene novčane kazne, u dva slučaja je naređeno uklanjanje promotivnih postera, a u dva slučaja su kandidati uklonjeni s liste i izrečene su novčane kazne. Dana 5. i 8. listopada je SIP uklonio dva kandidata sa liste zbog onoga što je SIP definirao kao korištenje jezika koji bi nekoga mogao navesti ili potaći na nasilje ili širenje mržnje. SIP je primijenio prilično široko tumačenje zakonske odredbe.⁵⁸ Usto, objavio je informacije o uklanjanju kandidata s liste prije isteka roka za žalbu sudu.

Na otprilike 35 odluka SIP-a je podnesena žalba sudu, i sve osim dvije su odbijene. Prigovori o isticanju promotivnih postera na nezakonitim mjestima i oštećenje postera su odbačeni kao

⁵⁴ Vidi članke 6.4 i 6.6 Izbornog zakona.

⁵⁵ U slučaju SIP-a, rok se može produžiti za 24 sata za izjašnjenje strana. Iz Suda su naveli da je njihovo preispitivanje bilo često odgađano i za više od tri dana do narednog radnog dana.

⁵⁶ Članak 12 Kopenhaškog dokumenta OEES-a (1990) predviđa da "postupci se mogu održavati zatvoreni za javnost samo u uvjetima propisanim zakonom i sukladno obvezama na temelju međunarodnog prava i međunarodnih obveza." Usto, vidi Dio II, članak 3 stavak 3. točka h. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanskog povjerenstva (2002).

⁵⁷ Članak 19 stavak 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (1996) navodi da "svatko ima pravo na slobodu izražavanja; to pravo obuhvaća slobodu da traži, dobiva i širi informacije i misli svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, štampom ili u umjetničkoj formi ili bilo kojim drugim sredstvom po svom izboru."

⁵⁸ Članak 7.3 stavak (1) točka 7 Izbornog zakona zabranjuje "korištenje jezika koji bi nekoga mogao navesti ili potaći na nasilje ili širenje mržnje, ili objavljivati ili upotrebljavati slike, simbole, audio i video zapise, SMS poruke, internet komunikacije ili druge materijale koji mogu tako djelovati." U prvom slučaju je kandidat SP sjekirom uništio promotivni štand SDS-a. U drugom slučaju, kandidat PDP-a je na jednom promotivnom skupu poticao publiku koja se izrugivala njegovoj protivnici Željki Cvijanović.

neblagovremeni jer nisu podneseni u roku od 24 sata nakon isticanja postera prvog dana kampanje, što je prestrogo tumačenje zakona.⁵⁹

Izborna povjerenstva i sudovi se trebaju suzdržati od rješavanja prigovora na previše formalistički način i trebaju detaljno razmotriti sve slučajeve.

Predmeti koji možda sadrže elemente kaznenog djela se dostavljaju tužitelju, ali duge istrage ne osiguravaju učinkovito izvršenje pravde; brojni predmeti sa ranijih izbora su još uvijek u postupku u Tužiteljstvu. Tužiteljstvo je otvorilo istragu u nekoliko slučajeva, uključujući i brojne slučajeve vezane za glasovanje iz inozemstva, ali nisu poduzete nikakve radnje prije dana izbora.

Istraga izbornih prekršaja koju vode tužitelji treba biti provedena blagovremeno da se osigura učinkovit pravni lijek. Kada se utvrde neregularnosti, krivce treba pozvati na odgovornost.

XII. PROMATRANJE IZBORA

U skladu s obvezama prema OESS-u, zakon omogućava promatranje izbornog procesa akreditiranim promatračima, uključujući i predstavnike izbornih kandidata, udruženja građana i međunarodne promatrače. Po zakonu, akreditirani promatrači mogu promatrati cijeli izborni proces i tražiti informacije i dokumente od izborne administracije na svim razinama.

U dešavanju koje je pozdravljeno, sedam organizacija civilnog društva je osnovalo koaliciju "Pod lupom" radi promatranja cijelog izbornog procesa.⁶⁰ "Pod lupom" je angažirala i obučila ukupno 3.000 promatrača, koji su bili raspoređeni na oko 1.400 biračkih mjesta. Koalicija je objavila preliminarno izvješće, uključujući i nalaze vezane za izbornu kampanju i rad izborne administracije, te navela u izvješću svoje preliminarne nalaze o danu izbora i brojanju glasova. Za prosinac je koalicija planirala objaviti svoje završno izvješće, uključujući i preporuke za unaprjeđenje izbornog procesa.

Općinska izborna povjerenstva su akreditirala više od 60.000 promatrača iz političkih stranaka. Ukupan broj akreditiranih međunarodnih promatrača je bio 552, koji su dolazili iz raznih međunarodnih organizacija, stranih izbornih povjerenstava i rezidentnih veleposlanstava i konzulata. Na dan izbora je Izborna promatračka misija OESS/ODIHR zapazila promatrače iz političkih stranaka na 97%, a iz nestranačkih udruga građana na 30% promatranih biračkih mjesta.

XIII. DAN IZBORA

Dan izbora je općenito tekao uredno, a promatrači Međunarodne promatračke misije su ga ocijenili pozitivno. Međutim, neke neregularnosti, uglavnom vezane za tajnost glasa, zapažene su tijekom cijelog dana. Izborni proces se znatno pogoršao tijekom procesa brojanja, uz pojavu pitanja vezanih za transparentnost i odgovornost procesa pošto mnogi birački odbori nisu poštovali kompleksne procedure pripremljene da se osigura integritet utvrđivanja izbornih rezultata. Usto, prijavljivane su čvrste indicije o trgovini mjestima u biračkim odborima i višestruke pojave miješanja od strane promatrača iz političkih stranaka. Početna izrada zbirnih rezultata u općinskim izbornim povjerenstvima je bila ocijenjena pozitivno; međutim, nedostatak propisa o procedurama OIP-a je

⁵⁹ Dio II članak 3 stavak 3. točka b. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanskog povjerenstva (2002) predviđa da "procedura mora biti jednostavna i lišena formalizma, konkretno u svezi s dopustivošću žalbi."

⁶⁰ "Pod lupom" obuhvaća sljedeće organizacije civilnog društva: Centri civilnih inicijativa, Omladinska informativna agencija, Infohouse, Centar za građansku suradnju, Perpetuum mobile Banja Luka, DON Prijedor i Forum građana Tuzle. Za izvješća "Pod lupom", vidi: <http://podlupom.org/en/arhiva.php>.

doveo do nedosljednosti, uključujući i tehničke greške pri unošenju rezultata u obrasce za zbirne rezultate. Ova zapažanja su naglasila potrebu bolje obuke članova biračkih odbora. SIP je objavio da je odziv birača iznosio 54,5%.⁶¹

A. OTVARANJE I GLASOVANJE

Biračka mjesta su bila otvorena od 07:00 do 19:00. Međutim, zbog odsutnosti članova biračkih odbora na nekim mjestima (nepojavljivanje ili kašnjenje) i činjenice da su se glasački listići za sve razine morali prebrojati prije otvaranja biračkog mjesta, kašnjenja u otvaranju su zapažena na 51 od 124 promatrana biračka mjesta.⁶² SIP je naveo da je na više od 200 biračkih mjesta kašnjenje bilo znatno. Neka biračka mjesta su ponovo morala prebrojavati listiće pošto se rezultati prvog brojanja nisu slagali sa automatski izračunatim brojem.

Procedure otvaranja su uvelike poštovane. Međutim, zapažene su neke neregularnosti, uključujući i neupisivanje serijskih brojeva sa glasačke kutije u 24 slučaja i miješanje promatrača iz političkih stranaka u rad biračkih odbora u 6 slučajeva. Prema propisima SIP-a, birački odbori trebaju evidentirati prisutnost promatrača na biračkim mjestima i zadržati njihove identifikacijske dokumente dok ovi vrše promatranje. Iz SIP-a su objasnili da se ovim osigurava propisna evidencija prisutnosti promatrača, uključujući i njihovo vrijeme dolaska i odlaska. Međutim, u 11 slučajeva je zapaženo da birački odbori tijekom otvaranja nisu evidentirali imena promatrača iz udruženja građana.

U ukupno pozitivnoj ocjeni glasovanja, proces je konstatiran kao dobar ili veoma dobar u 94% promatranih slučajeva. Bilo je regionalnih varijacija u ukupnoj procjeni: dok je glasovanje ocijenjeno lošim ili veoma lošim u otprilike 2% promatranih slučajeva u Sarajevu i 3% na jugu, u zapadnim dijelovima zemlje je to iznosilo 9%, a u sjevernim 7%.⁶³ Također, biračka mjesta u urbanim područjima su ocijenjena pozitivnije, sa 96% kao dobra i kao veoma dobra, a za ruralna je to bilo 91%.

Promatrači Međunarodne izborne promatračke misije su konstatirali nedostatak jednoobraznosti u primjeni pravila o utvrđivanju identiteta birača, i na najmanje 21 promatranom biračkom mjestu je nekim biračima bilo dopušteno da glasuju bez važeće osobne iskaznice. Ovo je bilo posebno primjetno na biračkim mjestima u Travniku, Novom Travniku, Vitezu, Busovači i Zenici gdje je bio znatan broj birača sa isteklim osobnim iskaznicama.

Skupno/obiteljsko glasovanje je zapaženo na otprilike 16% promatranih biračkih mjesta. Izborni zakon omogućava glasovanje uz pomoć druge osobe na temelju jednostavnog usmenog zahtjeva. Glasovanje uz pomoć druge osobe se evidentira na izvodu iz SBS-a, a po zakonu, jedna osoba može pomagati samo jednom biraču. Međutim, pomoć iste osobe više od jednom biraču je zapažena na 3% biračkih mjesta. Glasovanje umjesto druge osobe je zapaženo na 2% biračkih mjesta. Miješanje promatrača iz političkih stranaka i udruga građana u rad biračkih odbora se nastavilo u 18 slučajeva tijekom glasovanja.

Članovi biračkih odbora izgovaraju ime birača naglas pri izdavanju glasačkih listića. Brojni izborni akteri su istakli zabrinutost da pošto promatrači koji predstavljaju kandidate imaju izvode iz SBS-a, ovakva praksa se mogla koristiti da se zastraše oni koji izađu na glasovanje i/ili imati posljedice na one čiji je izbor da ne glasuju. OEES/ODIHR nije upoznat sa bilo kakvim zvaničnim prigovorima u ovom pogledu.

⁶¹ Odziv je bio 54,1% na državnoj razini; 52,7% u FBiH i 56,5% u RS.

⁶² Od njih su četiri otvorena sa zakašnjenjem većim od jednog sata.

⁶³ Problemi na dan izbora su bili najizraženiji u Bihaću i Livnu, sa 15% loših ili 11% veoma loših ocjena.

Tajnost glasa nije bila osigurana na 7% promatranih biračkih mjesta, uglavnom zbog činjenice da su glasačke kabine bile preblizu jedna drugoj ili nisu bile propisno okrenute, ali također i zbog činjenice da glasači nisu ispravno savijali listiće prije ubacivanja u glasačku kutiju.⁶⁴

Relativno veliki broj pojava skupnog glasovanja i neregularnog glasovanja uz pomoć druge osobe podvlači potrebu da vlasti pojačaju programe edukacije birača, uključujući i fokus na značaj i obvezu osiguravanja tajnosti tijekom glasovanja.

B. BROJANJE

Ukupna ocjena brojanja glasova je bila negativnija i vezana za nedostatak znanja članova biračkih odbora o procedurama i opću neorganiziranost, pri čemu je 25% promatranih biračkih mjesta ocijenjeno kao loše ili veoma loše. U 41% promatranih slučajeva obrasci za brojno stanje nisu bili popunjeni prije početka brojanja, u 14% promatranih slučajeva su članovi biračkih odbora unaprijed potpisivali obrasce za zbirne rezultate, a u 30% promatranih slučajeva se obrasci nisu slagali. Iako su promatrači Međunarodne promatračke misije zapazili samo jedan slučaj namjerne zlouporabe procesa brojanja, brojna kršenja procedura, uključujući i raspored kojim su se trebale obavljati radnje da bi se osigurali odgovornost i integritet procesa, naglašavaju potrebu za boljom obukom, kao i problem velikog broja promjena članova biračkih odbora blizu dana izbora. Oboje je doprinijelo problemu da biračka mjesta vode manje obučeni i manje iskusni članovi biračkih odbora. Miješanje promatrača iz političkih subjekata i udruženja građana u rad biračkih odbora se nastavilo u 13 slučajeva tijekom brojanja glasova.

Transparentnost procesa brojanja glasova je ocijenjena pozitivno na većini biračkih mjesta. Međutim, na 30% promatranih biračkih mjesta obrasci za zbirne rezultate nisu dati promatračima, što predviđaju propisi SIP-a. Ovo se dešavalo zbog činjenice da birački odbori nisu dobili odgovarajuće obrasce za prepisivanje obrazaca zbirnih rezultata koje bi dali promatračima. Iz SIP-a su naveli da bi prepisivanje obrazaca zbirnih rezultata za promatrače nakon svakog brojanja oduzelo previše vremena.

Da bi povećao transparentnost procesa, SIP treba osigurati da kopije obrazaca za zbirne rezultate budu date svim akreditiranim promatračima koji to traže. Moglo bi se razmotriti utvrđivanje praktičnog načina za ovo, što bi osiguralo da svaki promatrač dobije kopiju bez ometanja procesa.

C. PRIGOVORI I ŽALBE NA DAN IZBORA

Na biračkim mjestima su članovi biračkih odbora, promatrači i birači mogli u Zapisnik o radu biračkog odbora evidentirati zapažene navodne neregularnosti. Na temelju tih "osnovanih primjedbi", kandidat može podnijeti službeni prigovor ili SIP može razmotriti dano pitanje po službenoj dužnosti.

Oko 260 prigovora je podneseno općinskim izbornim povjerenstvima u svezi s kršenjem izborne šutnje, promotivnim materijalima i promotivnim aktivnostima ispred biračkih mjesta, odbijanjem pristupa akreditiranih promatrača biračkim mjestima, biračima sa isteklom osobnom iskaznicom kojima je i odbijano i dozvoljeno da glasuju, biračima sa unaprijed popunjenim listićima, ubacivanjem dodatnih listića u glasačke kutije, glasovanjem umjesto drugog, kupovinom glasova i neslaganjima u obrascima za zbirne rezultate. Usto, iz SIP-a je navedeno da su dobili oko 40 prigovora o neregularnostima na dan izbora, koje su prosljedili općinskim izbornim povjerenstvima. Velika većina tih prigovora je odbijena bez sadržajnijeg uvida i nije poduzeta nikakva radnja. Prigovore na neslaganje u obrascima za zbirne rezultate su OIP prosljedila SIP-u.

⁶⁴ Zahtjev SIP-a državi da nabavi providne glasačke kutije nije odobren za ove izbore.

D. IZRADA I OBJAVLJIVANJE ZBIRNIH REZULTATA

U skladu s Izbornim zakonom, birački odbori su imali 12 sati nakon zatvaranja biračkih mjesta da obave brojanje, popune obrasce za zbirne rezultate i dostave ih općinskim izbornim povjerenstvima koja su unijele rezultate po biračkim mjestima u bazu podataka SIP-a o rezultatima. Ovaj proces je Međunarodna izborna promatračka misija ocijenila pozitivno u svim osim u jednom od 77 posjećenih OIP-a, čak iako je 16 OIP-a bilo pretrpano, uglavnom zbog neadekvatnog prostora.

U otprilike 13 OIP-a su promatrači međunarodne misije zapazili da je većina obrazaca za zbirne rezultate iz biračkih odbora koje su unosile OIP imala neslaganja, poput broja važećih glasova koji se nije slagao sa ukupnim brojem glasova za političke subjekte, dok je u mnogim drugim općinskim izbornim povjerenstvima ovaj problem bio manje izražen. Ovo je još jednom podvuklo važnost obuke članova biračkih odbora. OIP su dobila instrukciju od SIP-a da unesu rezultate bez obzira na moguće tehničke ili matematičke greške. Međutim, ova procedura nije formalno regulirana i nije bila dosljedno primjenjivana; neki birački odbori su vraćeni da isprave greške u obrascima. Proces unošenja podataka je ostao nereguliran za ove izbore.

Da bi osigurao dosljednost i povećao transparentnost procesa izrade preliminarnih zbirnih rezultata, SIP bi mogao razmotriti detaljnije reguliranje rada OIP-a tijekom prijema izbornog materijala i izrade zbirnih rezultata.

Promatrači iz političkih stranaka su bili prisutni na 24 promatrana biračka mjesta, a iz udruženja građana na 47. Iako je proces unosa podataka o preliminarnim rezultatima općenito ocijenjen kao transparentan, pristup promatrača prostoriji za unos podataka nije bio dozvoljen u 7 OIP-a, a promatrači nisu imali jasan uvid u proces u 8 OIP-a.

SIP je naveo da neka OIP nisu poštovala rokove za izvješćivanje o rezultatima za sva biračka mjesta u roku od 24 sata nakon njihovog zatvaranja.⁶⁵ SIP je objavio djelomične preliminarne rezultate za Predsjedništvo BiH u ponoć na dan izbora, a za sve ostale izborne razine naredno popodne. Međutim, za ove izbore je SIP odlučio da ne objavljuje rezultate po biračkim mjestima sve dok svi obrasci nisu bili ponovo uneseni u Glavnom centru za brojanje (GCB) u Sarajevu, gdje je SIP vršio verifikaciju i potvrdu izbornih rezultata. Raspored rezultata izbora po biračkim mjestima je objavljen tek 27. listopada. Ovo je smanjilo transparentnost izbornih rezultata za duže razdoblje.

SIP treba objavljivati rezultate po biračkim mjestima što je prije moguće nakon dana izbora, uključujući i djelomične i privremene rezultate.

SIP je imao 20 dana nakon izbora da utvrdi preliminarne rezultate, ali je i morao redovno objavljivati ažurirane zbirne rezultate.⁶⁶ Tijekom procesa verifikacije rezultata je GCB utvrdio brojne tehničke probleme u obrascima za zbirne rezultate i podnosio dnevna izvješća o napretku SIP-u.⁶⁷ Proces verifikacije rezultata je složena operacija, koju je SIP profesionalno organizirao. Međutim, SIP je nije regulirao, što bi moglo voditi proizvoljnim tumačenjima o tome koje se greške i neslaganja u obrascima za zbirne rezultate iz biračkih odbora mogu tolerirati i uključiti u potvrđene rezultate izbora bez ponovnog brojanja. Tijekom ovog procesa je SIP davao ograničene informacije javnosti. Usto,

⁶⁵ Na primjer, u Mostaru, Doboju i Kotor Varoši.

⁶⁶ Jednom dnevno prvih pet dana nakon izbora i nakon toga jednom na svakih 48 sati.

⁶⁷ Proces verifikacije izbornih rezultata po biračkim mjestima se sastojao od drugog unosa podataka sa obrazaca za zbirne rezultate iz biračkih odbora u GCB-u, uz provjeru neslaganja između prvog i drugog unosa, rješavanje očitih grešaka u obrascima i utvrđivanje rezultata iz biračkih odbora koji se nisu mogli utvrditi iz obrazaca zbog grešaka, bez ponovnog brojanja.

iako propisi SIP-a predviđaju da akreditirani promatrači mogu promatrati sve aktivnosti u GCB-u, proces verifikacije je proveden u prostorijama koje nisu adekvatne za promatranje.

Da bi se povećala transparentnost procesa verifikacije rezultata, proces se treba regulirati detaljno, a SIP bi mogao razmotriti davanje više informacija javnosti o svojim aktivnostima imajući u vidu razmjor, kompleksnost i važnost ovog procesa.

Nakon objave potpunih preliminarnih rezultata ima rok od tri dana za podnošenje zahtjeva za ponovno prebrojavanje ili poništenje rezultata sa biračkih mjesta⁶⁸. Zahtjevi podneseni prije objave su odbačeni kao preuranjeni, a podnositelji zahtjeva su upućeni da ponovo podnesu zahtjev nakon zvaničnog roka.⁶⁹ SIP može narediti ponovno prebrojavanje na temelju zahtjeva ili po službenoj dužnosti ako bi povreda utjecala na ukupne izborne rezultate. SIP je odlučio provesti ponovno brojanje za ukupno preko 200 biračkih mjesta gdje su neslaganja u obrascima za zbirne rezultate mogla utjecati na promjene u dodjeli mandata. Na kraju ponovna prebrojavanja nisu rezultirala promjenama u dodjeli mandata. Protiv odluka SIP-a o potvrdi rezultata u određenim oblastima su podnesene dvije žalbe.⁷⁰ Jedna od njih je prihvaćena, pa je broj glasova ispravljen u skladu s tim, dok je druga odbijena. Usto, bila su i dva zahtjeva SNSD-a za poništenje rezultata za sve razine u Novom Gradu i Bijeljini. Oba zahtjeva su odbačena kao neutemeljena.

Izborni zakon obvezuje SIP da objavi konačne rezultate izbora 30 dana nakon izbora (11. studenog). SIP je ispoštovao ovu zakonsku obvezu i službeni rezultati izbora su bili objavljeni 10. studenog.

XIV. PREPORUKE

Ove preporuke, na način na koji su sadržane kroz cijeli tekst, ponuđene su sa ciljem jačanja provedbe izbora u BiH i podrške nastojanjima da se oni u potpunosti dovedu u sklad sa obvezama prema OEES-u, drugim međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore. Ove preporuke trebaju biti shvaćene u kombinaciji sa ranijim preporukama OEES/ODIHR-a koje su ostale za rješavanje. OEES/ODIHR je spreman pomoći vlastima u BiH da dalje unaprijede izborni proces i riješe preporuke sadržane u ovom i prethodnim izvješćima.⁷¹

A. PRIORITETNE PREPORUKE

1. U skladu s presudama Europskog suda za ljudska prava i ranijim preporukama OEES/ODIHR-a, ograničenja prava glasa i kandidiranja na temelju etničke pripadnosti i prebivališta trebaju se ukloniti iz zakona.
2. Da bi se podržalo načelo jednakosti glasa, granice izbornih jedinica se trebaju preispitati u skladu s Izbornim zakonom, obvezama prema OEES-u i drugim međunarodnim standardima. Zakon treba precizirati koje je tijelo nadležno za preispitivanje te da proces bude nepristran, transparentan i da uključuje široke javne konzultacije.
3. Pravo podnošenja prigovora treba biti omogućeno svakome u svakoj fazi izbornog procesa.

⁶⁸ Zahtjeve mogu podnositi izborni kandidati u izornoj jedinici u kojoj se kandidiraju, promatrači za biračka mjesta koja su promatrali, skupina od 50 birača za biračko mjesto na kojem su glasovali ili OIP u svojim općinama.

⁶⁹ Prije objave preliminarnih rezultata izbora je SIP primio 20 zahtjeva za ponovno prebrojavanje od HSP-a BiH, NDP-a, Stranke demokratske aktivnosti, Prve stranke, SBB-a, SDP-a, SDS-a, SNSD-a i SNS-a.

⁷⁰ Žalbe su podnijeli SDA u Bosanskoj Krupi i SDP u Doboju Istok.

⁷¹ U članku 25 Istanbulske dokumenta OEES-a (1999), države članice OEES-a su se obvezale "odmah postupiti po ocjeni izbora i preporukama od strane ODIHR-a".

4. Regulatorni okvir financiranja kampanje treba biti revidiran da se uzmu u obzir nedostaci utvrđeni u ovom i ranijim izvješćima OEES/ODIHR-a i GRECO-a.
5. Istraga izbornih prekršaja koju vode tužitelji treba biti provođena blagovremeno da se osigura učinkovit pravni lijek. Kada se utvrde neregularnosti, krivce treba pozvati na odgovornost.

B. OSTALE PREPORUKE

Izborna administracija

6. Da bi dodatno povećao transparentnost procesa donošenja odluka, SIP bi mogao razmotriti propisivanje da svi sastanci SIP-a budu otvoreni za javnost.
7. Propisima SIP-a bi se moglo zahtijevati da OIP održavaju redovne, najavljene zvanične sjednice. Da bi povećala transparentnost, sva OIP bi mogla redovno ažurirati svoje oglasne ploče, a moglo bi se razmotriti i objavljivanje relevantnih informacija OIP-a na internetu.
8. Iako je prisutnost predstavnika političkih stranaka na biračkim mjestima potencijalna zaštitna mjera ovog procesa, vlasti bi se trebale pozabaviti visokim rizikom političke neravnoteže u biračkim odborima provedbom detaljnog preispitivanja zakonskih odredbi i prakse dodjele mjesta u biračkim odborima. Ovo se treba uraditi u procesu javnih konzultacija koji obuhvaća i OIP-e i druge relevantne aktere. Štoviše, SIP bi mogao razmotriti objavljivanje imena organizacija koje predlažu kandidate za članove biračkih odbora po biračkim mjestima.
9. Vlasti bi mogle uvesti zakonski rok za zamjenu članova biračkih odbora nakon njihovog imenovanja i ograničiti mogućnost zamjene na posebne okolnosti zasnovane na opravdanim razlozima.

Upis birača

10. SIP bi mogao razmotriti poboljšanu edukaciju birača o pitanjima koja izravno utječu na prava birača, posebno u slučaju promjena procedura.
11. Izborna administracija bi trebala razmotriti dodatne zaštitne mjere da ojača pouzdanost glasovanja poštom i zaštiti integritet ovog procesa. Ovo bi moglo uključivati i obveznu uporabu preporučenih pošiljki ili osobne isporuke glasačkih listića biračima.
12. Državne, entitetske i lokalne vlasti bi trebale učiniti više napora da osiguraju sudjelovanje interno raseljenih osoba vođenjem točnih podataka. Moglo bi se razmotriti preispitivanje sadašnjih mehanizama suradnje između SIP-a, Ministarstva civilnih poslova BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Ovjera kandidata

13. U skladu s dobrom praksom, vlasti bi mogle preispitati zakonske uvjete za povrat pristojbe za ovjeru tako da one ne budu pretjerane i da budu utemeljene radije na tome da kandidati osvoje razuman postotak glasova umjesto na dobivanju mandata.
14. Mogle bi se razmotriti izmjene i dopune zakona da se predvidi uklanjanje kandidata ili stranke sa liste samo kod teških prekršaja, jasno definiranih zakonom. Zakon bi također mogao jasno

navoditi da se biračima trebaju dati informacije o kandidatima uklonjenim s liste da im se omogući izbor na temelju informacija. Usto, SIP bi mogao regulirati kako bi se glasovi za kandidate uklonjene s liste mogli tretirati tijekom procesa brojanja.

Kampanja i financiranje kampanje

15. Zakonodavstvo bi trebalo jasno definirati što se smatra zlouporabom državnih resursa u svrhe kampanje. Pristup izbornih kandidata javnim i općinskim prostorima u cilju provedbe kampanje treba biti omogućen na jednakoj osnovi i pod jednoobraznim uvjetima u svim općinama.
16. Moglo bi se razmotriti uvjetovanje da svi izborni kandidati otvore namjenske bankovne račune za financiranje kampanje, kroz koje bi mogle izvršene sve transakcije za kampanju.
17. Da bi se unaprijedili transparentnost i odgovornost, zakonom se treba propisati da izvješća o financiranju kampanja budu stavljena na uvid javnosti i da revizija bude blagovremena. Moglo bi se također razmotriti i obvezivanje izbornih kandidata da dostave preliminarna izvješća prije dana izbora kako bi obavijestili birače o financiranju kampanje prije samog glasanja.
18. Kapaciteti i kadrovi Službe za reviziju SIP-a bi se mogli ojačati da se osigura blagovremen i učinkovit nadzor. U skladu s preporukama GRECO-a, zakon treba jasno definirati kršenja pravila financiranja kampanje i uvesti učinkovite, proporcionalne i obeshrabrujuće kazne za ta kršenja.

Mediji

19. Sloboda medija se treba strogo podržavati. Miješanje u aktivnosti novinara i zaposlenih u medijima se ne treba tolerirati, a svaki navod o tome treba odmah i učinkovito ispitati.
20. Zakon treba propisati jasne smjernice za blagovremeno rješavanje pritužbi vezanih za medije. Usto, RAK treba postupati po svojoj inicijativi i mogao bi se ovlastiti za provedbu sustavnog monitoringa izvješćivanja emitera o izborima i njihovog pridržavanja pravila i propisa.
21. Javni emiteri se trebaju pridržavati svoje obveze da osiguraju nepristrano i uravnoteženo izvješćivanje o svim strankama i kandidatima u svojim informativnim i političkim emisijama.

Prigovori

22. Moglo bi se razmotriti davanje eksplicitne prvostupanjske nadležnosti općinskim izbornim povjerenstvima za prekršaje koji se odnose na određene aspekte izbornog procesa, uključujući i one na dan izbora.
23. Zakon se treba izmijeniti i dopuniti kako bi se osiguralo da prigovore rješavaju izborna povjerenstva i sudovi na sjednicama koje i podnositelju prigovora i protivnoj strani omogućavaju pravo da budu saslušani.
24. Da bi se osigurao učinkovit pravni lijek, zakonski rokovi za rješavanje se trebaju poštovati. Usto, da bi ojačao transparentnost i odgovornost, SIP treba blagovremeno objavljivati informacije o prigovorima i odlukama.

25. Izborna povjerenstva i sudovi se trebaju suzdržati od rješavanja prigovora na previše formalistički način i trebaju detaljno razmotriti sve slučajeve.

Dan izbora

26. Relativno veliki broj pojava skupnog glasovanja i neregularnog glasovanja uz pomoć druge osobe podvlači potrebu da vlasti pojačaju programe edukacije birača, uključujući i fokus na značaj i obvezu osiguravanja tajnosti tijekom glasovanja.
27. Da bi povećao transparentnost procesa, SIP treba osigurati da kopije obrazaca za zbirne rezultate budu date svim akreditiranim promatračima koji to traže. Moglo bi se razmotriti utvrđivanje praktičnog načina za ovo, što bi osiguralo da svaki promatrač dobije kopiju bez ometanja procesa.

Izrada i objavljivanje zbirnih rezultata

28. Da bi osigurao dosljednost i povećao transparentnost procesa izrade preliminarnih zbirnih rezultata, SIP bi mogao razmotriti detaljnije reguliranje rada OIP-a tijekom prijema izbornog materijala i izrade zbirnih rezultata.
29. SIP treba objavljivati rezultate po biračkim mjestima što je prije moguće nakon dana izbora, uključujući i djelomične i privremene rezultate.
30. Da bi se povećala transparentnost procesa verifikacije rezultata, proces se treba regulirati detaljno, a SIP bi mogao razmotriti davanje više informacija javnosti o svojim aktivnostima imajući u vidu razmjer, kompleksnost i važnost ovog procesa.

ANEKS I: KONAČNI REZULTATI⁷²

PREDSJEDNIŠTVO BiH

Glasači iz FBiH:

Broj važećih glasova: 997.532
(Redovni: 981.471. Poštom: 10.270.
U odsutnosti/mobilni/u DKP: 5.303. Potvrđeni: 488)
Broj nevažećih glasova: 83.375 (7,71%)

Glasači iz RS:

Broj važećih glasova: 652.602
(Redovni: 631.059. Poštom: 16.405.
U odsutnosti/mobilni/u DKP: 4.331. Potvrđeni: 807)
Broj nevažećih glasova: 53.952 (7,64%)

Bošnjački član Predsjedništva:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	BAKIR IZETBEGOVIĆ	SDA (Stranka demokratske akcije)	247.235	32,87
2	FAHRUDIN RADONČIĆ	SBB BiH (Savez za bolju budućnost) – Fahrudin Radončić	201.454	26,78
3	EMIR SULJAGIĆ	Demokratska fronta – Željko Komšić	114.334	15,20
4	BAKIR HADŽIOMEROVIĆ	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	75.369	10,02
5	SEFER HALILOVIĆ	BPS – Sefer Halilović	66.230	8,80
6	MUSTAFA CERIĆ	<i>Neovisni kandidat</i>	33.882	4,50
	<i>Ostali</i>		13.733	1,83

Hrvatski član Predsjedništva:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	DRAGAN ČOVIĆ	HDZ BiH (Hrvatska demokratska zajednica BiH)	128.053	52,20
2	MARTIN RAGUŽ	HDZ 1990 (Hrvatska demokratska zajednica 1990)	94.695	38,60
3	ŽIVKO BUDIMIR	Partija pravde i povjerenja	15.368	6,27
4	ANTO POPOVIĆ	Demokratska fronta – Željko Komšić	7.179	2,93

Srpski član Predsjedništva:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	MLADEN IVANIĆ	Savez za promjene	317.799	48,70
2	ŽELJKA CVIJANOVIĆ	Koalicija SNSD, DNS, SP	310.867	47,64
3	GORAN ZMIJANJAC	Stranka pravredne politike	23.936	3,66

⁷² Službeni rezultati su dostupni na internet strani SIP-a: www.izbori.ba.

ZASTUPNIČKI DOM PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BiH

Glasači iz FBiH:

Broj važećih glasova: 983.305
(Redovni: 967.073. Poštom: 10.397.
U odsutnosti/mobilni/u DKP: 5.357. Potvrđeni: 478)
Broj nevažećih glasova: 97.720 (9,04%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandat	Izravno	Kompenzacijski mandati
1	SDA (Stranka demokratske akcije)	274.057	27,87	9	7	2
2	Demokratska fronta – Željko Komšić	150.767	15,33	5	4	1
3	SBB BiH (Savez za bolju budućnost) – Fahrudin Radončić	142.003	14,44	4	3	1
4	Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg Bosne	119.468	12,15	4	4	
5	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	92.906	9,45	3	2	1
6	HDZ 1990 (Hrvatska demokratska zajednica 1990)	40.113	4,08	1		1
7	BPS – Sefer Halilović	35.866	3,65	1		1
8	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	22.088	2,25	1	1	
	<i>Ostali</i>	106.037	10,78			

Glasači iz RS:

Broj važećih glasova: 647.615
(Redovni: 624.390. Poštom: 17.356.
U odsutnosti/mobilni/u DKP: 5.062. Potvrđeni: 807)
Broj nevažećih glasova: 58.809 (8,32%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandat	Izravno	Kompenzacijski mandati
1	SNSD (Savez nezavisnih socijaldemokrata) – Milorad Dodik	249.182	38,48	6	5	1
2	SDS (Srpska demokratska stranka)	211.562	32,67	5	4	1
3	Koalicija PDP, NDP	50.322	7,77	1		1
4	Koalicija DNS, NS, SRS	37.052	5,72	1		1
5	SDA (Stranka demokratske akcije)	31.337	4,84	1		1
	<i>Ostali</i>	68.160	10,53			

ZASTUPNIČKI DOM PARLAMENTA FBiH

Broj važećih glasova: 992.342
(Redovni: 976.039. Poštom: 10.403.
U odsutnosti/mobilni/u DKP: 5.416. Potvrđeni: 484)
Broj nevažećih glasova: 88.546 (8,19%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandata	Izravno	Kompenzacijski mandati
1	SDA (Stranka demokratske akcije)	275.728	27,79	29	21	8
2	SBB BiH (Savez za bolju budućnost) – Fahrudin Radončić	145.946	14,71	16	13	3
3	Demokratska fronta – Željko Komšić	128.058	12,90	14	10	4
4	Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg Bosne	118.375	11,93	12	11	1
5	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	100.626	10,14	12	10	2
6	HDZ 1990 (Hrvatska demokratska zajednica 1990)	40.125	4,04	4	4	
7	BPS – Sefer Halilović	36.873	3,72	4		4
8	SBIH (Stranka za BiH)	32.790	3,30	3		3
9	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	22.334	2,25	2	2	
10	Naša stranka	15.248	1,54	1	1	
11	Radnička partija BiH	5.607	0,57	1	1	
	<i>Ostali</i>	70.632	7,11			

PREDSJEDNIK I POTPREDSJEDNICI RS

Broj važećih glasova: 668.528
(Redovni: 645.189. Poštom: 17.444.
U odsutnosti/mobilni/u DKP: 5.064. Potvrđeni: 831)
Broj nevažećih glasova: 38.108 (5,40%)

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	MILORAD DODIK	Koalicija SNSD, DNS, SP	303.496	45,40
2	OGNJEN TADIĆ	Savez za promjene	296.021	44,28
3	RAMIZ SALKIĆ	Domovina	24.294	3,63
4	SEJFUDIN TOKIĆ	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	11.312	1,69
5	DRAGOMIR JOVIČIĆ	Stranka pravredne politike	7.569	1,13
6	ENES SULJKANOVIĆ	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	6.809	1,02
7	JOSIP JERKOVIĆ	Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne	6.562	0,98
	<i>Ostali</i>		12.465	1,87

NARODNA SKUPŠTINA RS

Broj važećih glasova: 661.910
(Redovni: 638.772. Poštom: 17.381.
U odsutnosti/mobilni/u DKP: 4,933. Potvrđeni: 824)
Broj nevažećih glasova: 44.801 (6,34%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandat	Izravno	Kompenzacijski
1	SNSD (Savez nezavisnih socijaldemokrata) – Milorad Dodik	213.665	32,28	29	24	5
2	Koalicija SDS, Penzioneri-PUP, Radikali SRS RS	173.824	26,26	24	20	4
3	Koalicija DNS, NS, SRS	61.016	9,22	8	6	2
4	PDP (Partija demokratskog progresa)	48.845	7,38	7	6	1
5	Domovina	34.583	5,22	5	3	2
6	Narodni demokratski pokret	33.977	5,13	5	3	2
7	Socijalistička partija	33.695	5,09	5	1	4
	<i>Ostali</i>	62.305	9,42			

ANEKS II: SPISAK PROMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNO PROMATRAČKOJ MISIJI

Kratkoročni promatrači

Parlamentarna skupština OEES-a

Nurten	YILMAZ	Austrija	
Axel	KASSEGGER	Austrija	
Rita	BELLENS	Belgija	
Milovan	PETKOVIĆ	Hrvatska	
Branko	VUKŠIĆ	Hrvatska	
Andreas	NOTHELLE	Njemačka	
Jurgen	KLIMKE	Njemačka	
Georgios	VAREMENOS	Grčka	
Georgios	CHAMPOURIS	Grčka	
Andreas	PSYCHARIS	Grčka	
Luigi	COMPAGNA	Italija	
Emma	FATTORINI	Italija	
Sergio	DIVINA	Italija	
Marietta	TIDEI	Italija	Voda izaslanstva
Giuseppe	TREZZA	Italija	
Francesco	PAGANI	Italija	
Henryk	SMOLARZ	Poljska	
Adao	SILVA	Portugal	
Ilya	KOSTUNOV	Ruska Federacija	
Marina	YAKOVLEVA	Ruska Federacija	
Roberto	BATELLI	Slovenija	Specijalni koordinator
Vesna	VERVEGA	Slovenija	
Klavdija	MARKEZ	Slovenija	
Sebastian	GONZALES VAZQUEZ	Španjolska	
Pedro	GOMES DE LA SERNA	Španjolska	
Jan Richard	ANDERSSON	Švedska	
Thomas	FINNBORG	Švedska	
Ludwig	HOGHAMMAR MITKAS	Švedska	
Amir	ADAN	Švedska	
Margareta	CEDERFELT	Švedska	
Maria	PLASS	Švedska	
Sait	ACBA	Turska	
Yasin	KARAARSLAN	Turska	
Emin	ONEN	Turska	
Iryna	SABASHUK	Ukrajina	
Simon	MCGUIGAN BURNS	Velika Britanija	
Robert	HAND	Sjedinjene Američke Države	

Parlamentarna skupština Vijeća Europe

Stefan	SCHENNACH	Austrija
Melita	MULIĆ	Hrvatska
Ingrid	ANTIČEVIĆ MARINOVIĆ	Hrvatska
Nikolaj	VILLUMSEN	Danska

Margus	HANSON	Estonija	
Franck	DAESCHLER	Francuska	
Caroline	RAVAUD	Francuska	
David	BAKRADZE	Gruzija	
Ute	FINCKH-KRAEMER	Njemačka	
Maria	GIANNAKAKI	Grčka	
Paolo	CORSINI	Italija	
Egidijus	VAREIKIS	Litva	
Joseph	DEBONO GRECH	Malta	
Ingebjorg	GODSKESEN	Norveška	
Morten	WOLD	Norveška	
Bogdan	TORCATORIU	Rumunjska	
Mikael	OSCARSSON	Švedska	
Kerstin	LUNDGREN	Švedska	
Alfred	HEER	Švicarska	
Andre	BUGNON	Švicarska	
Liliane	MAURY PASQUIER	Švicarska	
Tiny	KOX	Nizozemska	Voda izaslanstva
Saban	DISLI	Turska	
Tülin	ERKAL KARA	Turska	
Reha	DENEMEC	Turska	
Nicola	STEMP	Velika Britanija	

Izborna promatračka misija OESS/ODIHR – Kratkoročni promatrači

Marlen	DIALER-GRILLMAYER	Austrija
Josef	HARTL	Austrija
Cornelia	PERLE	Austrija
Johann	SATTLER	Austrija
Sabine	CAPART	Belgija
Marlies	CARDOEN	Belgija
Baptiste	DARDENNE	Belgija
Geraldine	LAMFALUSSY	Belgija
Pieter	LEENKNECHT	Belgija
Gavin	AARVOLD	Velika Britanija
David	BEENEY	Velika Britanija
John Damien	EARLS	Velika Britanija
Sarah Emily	FRADGLEY	Velika Britanija
David	HAINSWORTH	Velika Britanija
Melanie Jane	LEATHERS	Velika Britanija
Stephen Spencer	PAUL	Velika Britanija
Rachel	QUILLEN	Velika Britanija
Paul	SIMON	Velika Britanija
Simon	SMART	Velika Britanija
Tomas	BELONOZNIK	Češka Republika
Jana	CIKHLOVSKA	Češka Republika
Kristyna	DANOVA	Češka Republika
Pavla	DOCEKALOVA	Češka Republika
Frantisek	HAVLIN	Češka Republika
Vladimir	KADLEC	Češka Republika

Jan	LATAL	Češka Republika
Jakub	SMUTNY	Češka Republika
Sarka	STRAHALOVA	Češka Republika
Jaroslav	VLTAVSKY	Češka Republika
Aida Steffensen	BENOMAR	Danska
Dorte	BROEN	Danska
Ib Kok	HANSEN	Danska
Solveig	HAUGAARD SVENDSEN	Danska
Niels Mattias	JEGIND	Danska
Cathrine Hoffmann	JENSEN	Danska
Adam Jacobi	MØLLER	Danska
Peter	RAVN	Danska
Claus	STOUGAARD- ANDRESEN	Danska
Valdo	HELMELAID	Estonija
Sampsa	LAUERMA	Finska
Emilia	MERENMIES	Finska
Anja	PAAJANEN	Finska
Heidi Brita Olivia	TEIR-ŠETKIĆ	Finska
Hermann	BACKFISCH	Njemačka
Peter	BESSELMANN	Njemačka
Michael	BOLLMANN	Njemačka
Katharina Franziska	BRAIG	Njemačka
Melanie	BREITER	Njemačka
Michael	CEMERIN	Njemačka
Horst	DENECKE	Njemačka
Thomas	DOEHNE	Njemačka
Gisela	GAUGGEL-ROBINSON	Njemačka
Andreas	GLODDE	Njemačka
Ansgar	HANNÖVER	Njemačka
Sabine	HÄUBLER	Njemačka
Gregor	HUEBNER	Njemačka
Timo	KNAUTE	Njemačka
Jochen	KORTLAENDER	Njemačka
Brigitte	KRECH	Njemačka
Eva-Maria	LAUCKNER	Njemačka
Elena	LOPEZ-WERNER	Njemačka
Judith	MÖLLERS	Njemačka
Karin	PLUBERG	Njemačka
Vera Paulina	RIFFLER	Njemačka
Kerstin	ROESKE	Njemačka
Julia Franziska	RUPPEL	Njemačka
Rita	SAGEMANN	Njemačka
Claudia	SCHULZE	Njemačka
Rolf	THIENEMANN	Njemačka
Beatrice	TRENMANN	Njemačka
Christoph	VEITH	Njemačka
Volker	WEYEL	Njemačka
Krisztina	ANGYASI	Mađarska
Erik	BAKTAI	Mađarska

Gergo	KOCSIS	Mađarska
Ottó	SIPOS	Mađarska
Laszlo	STOCK	Mađarska
Mira	VUITY	Mađarska
Eithne	MACDERMOTT	Irska
Geraldine	O'NEILL	Irska
John	PURCELL	Irska
Diletta	BERARDINELLI	Italija
Piero	IAIA	Italija
Maria Luisa	LOVICU	Italija
Aida	BALGANOVA	Kazahstan
Madiyar	KOZHAKHMET	Kazahstan
Saule	KOZUBAYEVA	Kazahstan
Amir	SULTANGOZHIN	Kazahstan
Onno	HATTINGA VAN'T SANT	Nizozemska
Erik	LITVER	Nizozemska
Nenad	JOLDIĆ	Nizozemska
Joost	TAVERNE	Nizozemska
Marcus	WILKE	Nizozemska
Tjitske	ZWERVER	Nizozemska
Vidar	BIRKELAND	Norveška
Synne	BJERKAAS	Norveška
Kari-Johanne	IVERSEN	Norveška
Camilla	MICHALSEN	Norveška
Astrid	MOEN	Norveška
Guro Engstrøm	NILSEN	Norveška
Per	SVARTEFOSS	Norveška
Andreea	BUCNARU	Rumunjska
William Anton	KORBL	Rumunjska
Lubica	BINDOVA	Slovačka
Martina	HRVOLOVA	Slovačka
Tadej	BOJNEC	Slovenija
Milan	PREDAN	Slovenija
Marta	GARCIA SECADES GUTIÉRREZ	Španjolska
Sandra	HERNÁNDEZ	Španjolska
Isabel	MENCHON LOPEZ	Španjolska
Marta	PÉREZ SORIA	Španjolska
Ignacio	VITORICA HAMILTON	Španjolska
Tomas	AGNEMO	Švedska
Lucy	ANDRADE	Švedska
Knut	BERGKNUT	Švedska
Jan	BOLLING	Švedska
Robert	HALL	Švedska
Torsten	JAECKEL	Švedska
Susanna	NYSTRÖM	Švedska
Daniel	OLSSON	Švedska
Anna	WIDMARK	Švedska
Heinz	BACHMANN	Švicarska
Gabriela	FUCHS	Švicarska

Philipp	SCHORI	Švicarska
Alexandra	VON ARX	Švicarska
Juerg	WICHTERMANN	Švicarska
Stephan	ZIEGLER	Švicarska
Ahmet	ERGIN	Turska
Haldun	EROGLU	Turska
Korhan	KARAKOC	Turska
Nese	OZDEN	Turska
Kevin	CONNOLLY	Sjedinjene Američke Države
Jane	DESNOYERS	Sjedinjene Američke Države
Melvin (Craig)	HAGER	Sjedinjene Američke Države
Genevra	KINGSLEY	Sjedinjene Američke Države
Alka	KOTHARI	Sjedinjene Američke Države
John	LINDBACK	Sjedinjene Američke Države
Lesia	LOZOWY	Sjedinjene Američke Države
James	MARTIN	Sjedinjene Američke Države
Gerald	MCDONOUGH	Sjedinjene Američke Države
Andrea (Shelley)	MCTHOMAS	Sjedinjene Američke Države
Mary	NEMICK	Sjedinjene Američke Države
Lois	NICOLAI	Sjedinjene Američke Države
Megan	NIEDERMEYER	Sjedinjene Američke Države
James	QUIRK	Sjedinjene Američke Države
Russell	RAYMOND	Sjedinjene Američke Države
Matthew	REGER	Sjedinjene Američke Države
Robert	RESCHKE JR.	Sjedinjene Američke Države
Philip	RICHTER	Sjedinjene Američke Države
Constance (Connie)	ROBINSON	Sjedinjene Američke Države
Erin Kelley	SCOTT	Sjedinjene Američke Države
Kelly Francis	SCOTT	Sjedinjene Američke Države
Cara	STERN	Sjedinjene Američke Države
Zhala	SULTANLI	Sjedinjene Američke Države
Armen	VARDANYAN	Sjedinjene Američke Države
Daniel	VILLEGAS	Sjedinjene Američke Države
Degee	WILHELM	Sjedinjene Američke Države
Scott	WITHROW	Sjedinjene Američke Države
Elizabeth	YOUNG	Sjedinjene Američke Države
Naomi	FEIGENBAUM	Sjedinjene Američke Države
Richard	PROSEN	Sjedinjene Američke Države

Dugoročni promatrači

Izborna promatračka misija OESS/ODIHR – Tim u sjedištu

Vahram	ABAJYAN	Armenija	
John Wayne	PILGRIM	Kanada	
Jasmina	FRACASSETTI	Hrvatska	
Monica	MARAVCOVA	Češka Republika	
Lela	TSAAVA	Gruzija	
Elissavet	KARAGIANNIDOU	Grčka	
Cornelia	JONKER	Nizozemska	Šef Misije

Završno izvješće Izborne promatračke misije OESS/ODIHR

Małgorzata Anna	FALEŃKA	Poljska
Marek	MRACKA	Slovačka
Goran	PETROV	Bivša jugoslavenska republika Makedonija
Jane	KARESKI	Bivša jugoslavenska republika Makedonija
Meaghan	MC CABE FITZGERALD	Sjedinjene Američke Države

Izborna promatračka misija OESS/ODIHR – Dugoročni promatrači

Stefan	MAY	Austrija
Gabriela	SKULOVA	Češka Republika
Thomas	BOSERUP	Danska
Irmeli Maria	VIENO	Finska
Pierre	GROS	Francuska
Renate	PASCH	Njemačka
Oliver	SCHEEL	Njemačka
György	GILYÁN	Mađarska
Diarmuid	PEAVOY	Irska
Matteo	BEZZI	Italija
Linda Elisabeth	BEIJLSMIT	Nizozemska
Leonardus Wilhelmus	DEN BIGGELAAR	Nizozemska
Cristian	NEGRILA	Rumunjska
Christina	BERGMAN	Švedska
Par	SKOLD	Švedska
Fabrice	BOULE	Švicarska
Marie Christelle	MELLY	Švicarska
Francis John	MCGINLEY	Velika Britanija
Stella Mary	HELLIER	Velika Britanija
Andral	BRATTON	Sjedinjene Američke Države

O OESS/ODIHR-u

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (OESS/ODIHR) je glavna institucija OESS-a za pomoć državam članicama "da osiguraju puno poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, da se pridržavaju vladavine prava, da unaprjeđuju načela demokracije i (...) da grade, jačaju i štite demokratske institucije, kao i promoviraju toleranciju širom cijelog društva" (Dokument sa Helsinškog samita 1992). Ovo se naziva humana dimenzija OESS-a.

OESS/ODIHR, sa sjedištem u Warszawi (Poljska), formiran je kao Ured za slobodne izbore na samitu u Parizu 1990. godine i počeo je sa radom u svibnju 1991. godine. Godinu kasnije je ime Ureda promijenjeno kao odraz proširenog mandata koji je obuhvatio i ljudska prava i demokratizaciju. Danas ima više od 130 zaposlenih.

OESS/ODIHR je vodeća agencija u Europi u oblasti **promatranja izbora**. Svake godine koordinira i organizira raspoređivanje tisuća promatrača radi procjene da li se izbori u zemljama OESS-a provode sukladno obvezama prema OESS-u, drugim međunarodnim obvezama i standardima za demokratske izbore te sa domaćim zakonodavstvom. Njegova jedinstvena metodologija omogućava dubinski uvid u izborni proces u njegovoj cijelosti. OESS/ODIHR kroz projekte pomoći pomaže zemljama sudionicima da unaprijede svoj izborni okvir.

Aktivnosti **demokratizacije** Ureda obuhvaćaju: vladavinu prava, zakonodavnu podršku, demokratsku upravu, migracije i slobodu kretanja, i jednakost spolova. OESS/ODIHR godišnje provodi brojne ciljane programe pomoći, težeći razvoju demokratskih struktura.

OESS/ODIHR također pomaže zemljama članicama u ispunjavanju njihovih obveza da unaprijede i štite **ljudska prava** i temeljne slobode sukladno obvezama iz humane dimenzije OESS-a. Ovo se ostvaruje radom sa raznovrsnim partnerima u cilju unaprjeđenja suradnje, izgradnje kapaciteta i davanja stručnog znanja u tematskim oblastima, uključujući ljudska prava u borbi protiv terorizma, jačanje zaštite ljudskih prava trgovanih osoba, edukaciju i obuku o ljudskim pravima, monitoring i izvješćivanje o ljudskim pravima, i ljudska prava i opću sigurnost žena.

U okviru oblasti **tolerancije** i **nediskriminacije**, OESS/ODIHR daje podršku zemljama članicama u jačanju njihovog odgovora na zločine iz mržnje i slučajeve rasizma, ksenofobije, antisemitizma i drugih oblika netolerancije. Aktivnosti OESS/ODIHR-a u svezi s tolerancijom i nediskriminacijom su fokusirane na sljedeće oblasti: zakonodavstvo, obuka agencija za provedbu zakona; monitoring, izvješćivanje i naknadne radnje kao odgovor na zločine i slučajeve motivirane mržnjom, kao i obrazovne aktivnosti u cilju promoviranja tolerancije, poštovanja i međusobnog razumijevanja.

OESS/ODIHR daje savjete zemljama članicama o njihovim politikama o **Romima i Sintima**. Unaprjeđuje izgradnju kapaciteta i umrežavanja među zajednicama Roma i Sinta te potiče sudjelovanje predstavnika Roma i Sinta u tijelima koja donose politike.

Sve aktivnosti OESS/ODIHR-a se provode u neposrednoj koordinaciji i suradnji sa zemljama članicama OESS-a, institucijama i terenskim operacijama OESS-a, kao i drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija je dostupno na internetskoj strani ODIHR-a (www.osce.org/odihr).